

การใช้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์"
ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

"...เป็นที่ทราบกันทั่วไปแล้วว่า การกระทำของคอมมิวนิสต์ เป็นความพยายาม ขยายชาติ ขยายประเทศ ล้มล้างสถาบันต่างๆที่เป็นของชาติ ความเคลื่อนไหวทุก อย่างของคอมมิวนิสต์ ได้เป็นไปเพื่อจุดประสงค์นี้เสมอ...ขอให้ประชาชนร่วมมือกับรัฐบาลในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เพื่อรักษาไว้ซึ่งประเทศชาติ ราชบัลลังก์ พระบวรพุทธศาสนา และสถาบันอันดีงามของชาติ..."¹

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ดังที่เราได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อนว่า ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามนั้น การสร้างและการนำเอาภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของ ภัยคุกคามจากต่างชาติ มาใช้ประโยชน์ทางการเมือง ดูจะเป็นนโยบายที่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าใดนัก สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพลป.พิบูลสงครามไม่ได้มีอำนาจเข้มแข็งดังเช่นในช่วงก่อนสงคราม ทำให้กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากรัฐบาล ไม่ว่าจะป็นนักการเมืองฝ่ายค้าน นักเขียน หรือนักหนังสือพิมพ์ทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา สามารถจะวิพากษ์วิจารณ์การที่รัฐบาลนำเอาคำว่า "คอมมิวนิสต์" มาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านปรปักษ์ทางการเมืองของตนได้อย่างรุนแรง จนทำให้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในแบบที่จอมพลป.พิบูลสงครามพยายามจะสร้างขึ้น กลายเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยได้รับความเชื่อถือจากประชาชนเท่าใดนัก

นอกจากนี้ สำหรับในสังคมไทย คุณลักษณะสำคัญของความเป็น "คอมมิวนิสต์" ซึ่งเป็นที่รับรู้กันมาตลอดตั้งแต่ช่วงปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราช ก็คือความเป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การที่รัฐบาลของจอมพลป.พิบูลสงคราม พยายามสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นอันตรายให้กับ "คอมมิวนิสต์" แต่กลับละเลยบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีหน้าซำยังพยายามที่จะลดความสำคัญของสถาบันดังกล่าวลง ทำให้การรณรงค์ต่อต้าน "คอมมิวนิสต์" ในยุคของจอมพลป.

¹สฤษดิ์ ธนะรัชต์, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 270.

พินุลสงคราม ไม่สามารถกระตุ้นเร้าความรู้สึกร่วมจากประชาชนได้มากนัก เมื่อประกอบกับการที่รัฐบาลในขณะนั้น มักจะนำเอาข้อหา "คอมมิวนิสต์" มาใช้ในลักษณะที่พัวพันเพื่อจนเกินไป ก็ยิ่งทำให้ "คอมมิวนิสต์" ในแบบของจอมพลป.พินุลสงคราม กลายเป็นคำกล่าวหาที่ไร้แก่นสาร และเป็นเสมือนข้ออ้างที่เลื่อนลอยในสายตาคนทั่วไปมากขึ้นไปอีก

อย่างไรก็ตาม เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก้าวขึ้นสู่อำนาจเผด็จการโดยสมบูรณ์ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 สถานะของรัฐบาลใหม่ และนโยบายที่จอมพลสฤษดิ์มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็จะแตกต่างไปจากยุคของจอมพลป.พินุลสงครามเป็นอย่างมาก

ในส่วนของสถานะทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์สามารถกุมอำนาจทั้งด้านการบริหารและทางด้านการใช้กำลังเอาไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ ปราศจากการท้าทายจากกลุ่มพลังอื่นๆในสังคม ทำให้การวิพากษ์วิจารณ์ทั้งหลายที่ประชาชนมีต่อรัฐบาล กลายเป็นสิ่งต้องห้าม ช่องทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกอย่างของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง การรวมกลุ่มเป็นองค์กรทางการเมือง หรือแม้แต่การแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินนโยบายต่างๆของรัฐบาล ล้วนแต่ถูกยกเลิกไปจนหมดสิ้น²

ในส่วนของความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ขณะที่รัฐบาลของจอมพลป.พินุลสงครามพยายามที่จะลดบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่อง รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กลับพยายามอย่างยิ่งที่จะฟื้นฟูสถานะของสถาบันดังกล่าวให้กลับมาเป็นสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์อีกครั้ง หลังจากที่เคยถูกลดความสำคัญมาตลอดตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 การดำเนินการหลายๆอย่างของจอมพลสฤษดิ์ในช่วงนี้ ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูพระราชพิธีต่างๆ รวมไปถึงการจัดสรรงบประมาณเพื่อให้สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถที่จะแสดงบทบาทในการดูแลทุกข์สุขของราษฎรมากขึ้น ล้วนแต่เป็นไปเพื่อยกสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย ให้กลับคืนสู่ภาวะของความศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งทั้งสิ้น

การฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ นอกจากจะช่วยให้รัฐบาลสามารถสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง ด้วยการกล่าวอ้างความเป็น *รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* ได้แล้ว ในอีกด้านหนึ่ง การกระทำดังกล่าวยังทำให้สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ค่อยๆถูกสถาปนาให้กลายเป็นคุณค่าหลักของ *ความเป็นไทย* เปิดโอกาสให้รัฐบาล สามารถจะนำเอาความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันทั้งสาม ไปรองรับการดำเนินนโยบายต่างๆของตนได้ง่าย และหากว่ามีประชาชนคนใดที่ลุกขึ้นต่อต้านการดำเนินนโยบายของรัฐบาล บุคคลเหล่านั้นก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่เป็นศัตรูต่อ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หรือเป็น "คอมมิวนิสต์" ทันที กล่าวได้ว่า ในช่วงที่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ถูกสร้างให้กลายเป็น

²ดู ประกาศคณะปฏิวัติ ใน *ราชกิจจานุเบกษา* (ฉบับพิเศษ) เล่มที่ 75 ตอนที่ 81 และ 85

แก่นของ *ความเป็นไทย* นี้ ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ก็ได้ถูกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำมาผลิตซ้ำขึ้นใหม่ ให้กลายเป็นภาพแทน(representation) ของสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และถูกนำไปใช้ในการสนับสนุนการดำเนินนโยบายด้านต่างๆของรัฐบาลอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการปราบปรามศัตรูทางการเมือง หรือการต่อต้านผู้ที่ขัดขืนหรือผู้ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตอำนาจของรัฐบาล ในทัศนะของผู้ทำวิทยานิพนธ์แล้ว คงมิใช่เรื่องที่เกิดไปจากความเป็นจริงนัก หากเราจะกล่าวว่า ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของศัตรูต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์พยายามสร้างขึ้นในช่วงนี้ ได้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองชั้นสำคัญที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้อย่างมั่นคง ราบรื่นสืบชีวิต

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ ผู้ทำวิทยานิพนธ์จะกล่าวถึงการสร้างและการใช้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เพื่อประโยชน์ในทางการเมือง โดยแบ่งลำดับการอธิบายออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก จะเป็นการกล่าวถึงบริบททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในช่วงหลังจากการรัฐประหารใหม่ๆ ประเด็นสำคัญที่ผู้ทำวิทยานิพนธ์พยายามจะชี้ให้เห็นในส่วนนี้ก็คือ การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก้าวขึ้นสู่อำนาจด้วยวิธีการรัฐประหาร ส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์จำเป็นต้องฟื้นฟูพระเกียรติยศของสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใหม่ เพื่ออาศัยความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันดังกล่าวมาสร้างความชอบธรรมให้กับการครองอำนาจของตน

ในส่วนที่สอง ผู้ทำวิทยานิพนธ์จะแสดงให้เห็นว่า การที่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ถูกสร้างให้กลายเป็นคุณค่าหลักของความเป็นไทยในช่วงนี้ ทำให้ภาพของ "คอมมิวนิสต์" ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถูกนำมาผลิตซ้ำใหม่ ให้กลายเป็นภาพของสิ่งที่เป็นศัตรูต่อสถาบันหลักทั้งสาม ต่างจากในยุคของจอมพลป.พิบูลสงคราม ซึ่งภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" มักจะถูกนำเสนอในแง่ของความเป็น *ภัยคุกคามจากต่างประเทศ* เป็นหลัก ประเด็นสำคัญที่ผู้ทำวิทยานิพนธ์พยายามจะแสดงให้เห็นในส่วนนี้ก็คือ ผลของการนำเสนอภาพของ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของ ศัตรูต่อ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นี้ ทำให้ภาพของ "คอมมิวนิสต์" ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ได้เป็นเพียงแค่ภัยคุกคามจากต่างประเทศ หากแต่กลายเป็นภัยคุกคามต่อสิ่งที่ถูกถือว่าเป็นแก่นแกนหลักของความเป็นไทย หรือภัยคุกคามต่ออัตลักษณ์(identity)ของความเป็นชาติ ซึ่งทำให้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในชุดนี้ สามารถที่จะทำให้ประชาชน เกิดความรู้สึกร่วมได้ง่าย ซ้ำยังเปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถใช้ข้อหาดังกล่าว ในการปราบปรามบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" ได้อย่างรุนแรงกว่าในยุคอื่นๆอีกด้วย

ในส่วนสุดท้าย ผู้ทำวิทยานิพนธ์จะแสดงให้เห็นว่า พลังของ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของศัตรูต่อ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นั้น ได้เปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถที่จะนำเอาคำดังกล่าวไปใช้เป็นอาวุธในการจำกัดมุมมองของประชาชนที่มีต่อความขัดแย้งต่างๆในสังคม ไม่ว่าจะ

เป็นความขัดแย้งระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับผู้ทำทนายอำนาจเผด็จการ หรือความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกลางของไทยกับประชาชนในชนบท ให้กลายเป็นภาพของความขัดแย้งแบบเดียวกันหมด นั่นคือความขัดแย้งระหว่าง ผู้รักชาติ กับ ผู้ที่จะมาทำลายล้างความเป็นไทย การนำเอาภาพลักษณะของ "คอมมิวนิสต์" มาจำกัดมุมมองของประชาชนในลักษณะนี้ เปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถใช้กำลังเข้าปราบปราม หรือดำเนินนโยบายในลักษณะที่ตนต้องการได้โดยอิสระ ปราศจากความเห็นคัดค้านจากประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ สามารถดำรงอยู่ในอำนาจได้อย่างมีเสถียรภาพตราบจนสิ้นอายุขัย

4.1. การปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ และการกลับมาของสถาบันพระมหากษัตริย์

ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ พร้อมกับนายทหารอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเรียกตนเองว่าคณะปฏิวัติ ได้ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร หลังจากนั้นก็ได้มีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ ยุบเลิกระบบรัฐสภา และปกครองประเทศด้วยระบอบเผด็จการอย่างเต็มตัว

การยึดอำนาจในครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลทหารขึ้นปกครองประเทศด้วยระบอบเผด็จการ โดยไม่เหลือไว้แม้แต่รูปแบบของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยดังเช่นในสมัยก่อนหน้านั้น

สำหรับตัวจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์เอง การปฏิวัติที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ ทำให้เขาสามารถรวบรวมอำนาจในการปกครองทั้งทางด้านการเมืองและการทหารเอาไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ กลุ่มอำนาจอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทหารด้วยกันเอง หรือกลุ่มการเมืองที่อยู่ภายนอกรัฐบาล อย่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หรือกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ ต่างก็ไม่สามารถท้าทายอำนาจของคณะปฏิวัติได้ สิ่งที่สามารถยืนยันในความเข้มแข็งของจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ได้ดีที่สุดก็คือ ตลอดเวลาที่เขารับครองอำนาจอยู่นั้น ไม่มีความพยายามที่จะทำรัฐประหารจากกลุ่มการเมืองอื่นๆ เลยแม้แต่ครั้งเดียว

นอกจากจะสามารถควบคุมอำนาจภายในประเทศเอาไว้ได้อย่างเด็ดขาดแล้ว การปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชร์ ยังได้รับเสียงตอบรับอย่างดียิ่งจากประเทศตะวันตก เราจะเห็นได้ว่าในช่วงหลังจากการยึดอำนาจ นอกจากประเทศตะวันตกส่วนใหญ่จะไม่แสดงท่าทีต่อต้านรัฐบาลที่มาจากทหารประหารของจอมพลสฤษดิ์แล้ว พวกเขายังประกาศยอมรับอำนาจของคณะอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งแสดงความไม่พอใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายซ้ายในประเทศไทยมาตั้งแต่ปี 2497 นั้น การปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ที่เกิดขึ้น เป็นการกระทำที่ได้รับการสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 อาจสร้างความพอใจให้กับประเทศตะวันตกเป็นอย่างมาก แต่สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ภายในประเทศแล้ว การปฏิวัติที่เกิดขึ้น เป็นการกระทำที่ปราศจากความชอบธรรมเป็นอย่างยิ่ง แน่หนอนว่า การยึดอำนาจในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 อาจไม่ใช่การรัฐประหารครั้งแรกของจอมพลสฤษดิ์ ก่อนหน้านั้น จอมพลสฤษดิ์ได้เคยทำรัฐประหารมาแล้วในวันที่ 16 กันยายน 2500 เพื่อโค่นล้มอำนาจของจอมพล.พิบูลสงคราม อย่างไรก็ตาม ใด ๆ ก็ดี เนื่องจากการรัฐประหารในครั้งนั้น เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับมติมหาชน ซึ่งกำลังไม่พอใจการเปลี่ยนแปลงผลคะแนนเลือกตั้งของจอมพล.พิบูลสงคราม จึงทำให้ภาพของการรัฐประหาร เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ หลังจากการรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ยังได้แสดงความจริงใจด้วยการแต่งตั้งรัฐบาลของนายพจน์ สารสิน เข้ารักษาการณแทน และสัญญาว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้งรัฐบาลใหม่ในเร็ววัน ซึ่งทำให้ภาพของการรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน 2500 ยิ่งเป็นที่ยอมรับในหมู่ประชาชนมากขึ้นไปอีก จนแม้แต่หนังสือพิมพ์ฝ่ายก้าวหน้าอย่าง กุหลาบ สายประดิษฐ์ ยังอดที่จะกล่าวแสดงความหวังกับจอมพลสฤษดิ์ไม่ได้ว่า

“...เมื่อรัฐบาลพิบูลสงครามได้ล้มลงแล้ว ประชาชนก็ได้ต้อนรับคณะทหารและผู้บัญชาการทหารบกในฐานะกัลยาณมิตรของเขา แล้วเฝ้าดูการคลี่คลายของเหตุการณ์ด้วยความเอาใจช่วย...”³

“...ขอให้ผู้บัญชาการทหารบกและคณะทหาร จงรับเอาความสนับสนุนที่ประชาชนได้ให้แก่ท่านในเบื้องต้นนี้ เป็นกำลังที่จะปฏิบัติภารกิจตามมติมหาชนที่รอคอยอยู่ต่อไปและยืนอยู่ในแนวทางของประชาชนอย่างมั่นคงตลอดไป...”⁴

แต่ในกรณีของการปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อการยึดอำนาจ ดูจะแตกต่างไปจากความรู้สึกที่พวกเขามีต่อการรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน 2500 เป็นอย่างมาก เนื่องจาก ในประการแรก คณะรัฐประหารในวันที่ 20 ตุลาคม ไม่ได้มีเหตุผลที่จอมพลสฤษดิ์จะสามารถนำมาใช้อ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมเหมือนดังการรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน 2500 จริงอยู่ รัฐบาลในช่วงก่อนการรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2501 อาจจะมีปัญหาความขัดแย้งกันภายในคณะรัฐบาลอยู่บ้าง แต่ความขัดแย้งดังกล่าวก็เป็นความขัดแย้งระดับปกติของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ไม่มีความจำเป็นใดๆที่กองทัพจะต้องเข้าแทรกแซงจนถึงขั้นที่มีการทำรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน

³ปิยมิตร (26 กันยายน 2500)

⁴กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็นบทเรียน ,หน้า 258.

ในประการที่สอง ภายหลังจากการยึดอำนาจในวันที่ 20 ตุลาคมเสรีจิ้นลง จอมพลสฤษดิ์ได้มีคำสั่งให้กวาดจับนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ ผู้นำแรงงาน และศิลปินฝ่ายซ้ายที่มีท่าทีต่อต้านสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนหลายร้อยคน ด้วยข้อหาที่มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์และมีความผิดต่อความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ทั้งนี้ นักเขียนนักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ ต่างก็เคยให้การสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์มาก่อนในช่วงที่มีการต่อต้านการเลือกตั้งสกปรกของจอมพล.พิบูลสงคราม และก่อนหน้านั้น จอมพลสฤษดิ์เองก็ไม่เคยแสดงท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายเหล่านี้แต่ประการใด

การดำเนินนโยบายกวาดจับนักเขียน และนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายที่เกิดขึ้นนี้ นอกจากจะทำให้ภาพลักษณ์ของการรัฐประหารเริ่มเป็นที่สงสัยในหมู่ประชาชนแล้ว ยังส่งผลให้ภาพลักษณ์ของจอมพลสฤษดิ์เองต้องเสื่อมเสียลงตามไปด้วย เนื่องจากในอดีต จอมพลสฤษดิ์มักจะแสดงที่ท่าว่าตนเป็นผู้ที่ต่อต้านสหรัฐอเมริกา และให้การสนับสนุนการดำเนินนโยบายเป็นกลางมาตั้งแต่นั้น สมัยที่จอมพล.พิบูลสงครามยังมีอำนาจอยู่ ด้วยเหตุนี้ การที่จู่ๆ จอมพลสฤษดิ์หันมาดำเนินการจับกุมนักหนังสือพิมพ์และปัญญาชนฝ่ายซ้ายอย่างเฉียบขาด ทำให้ประชาชนจำนวนไม่น้อยเริ่มเกิดข้อสงสัยว่า กระทำดังกล่าวเป็นไปเพื่อเอาใจสหรัฐอเมริกาหรือไม่ ส่งผลให้ภาพพจน์อันดีงามที่จอมพล สฤษดิ์ อนุรักษ์เพื่อพยายามสร้างมาตลอด ต้องพังทลายลงไปด้วย

ในประการสุดท้าย การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ไม่ได้เป็นแค่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล หากแต่เป็นการล้มโครงสร้างของระบบประชาธิปไตยทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่า ภายหลังจากการรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีผลให้พระราชบัญญัติต่างๆที่ให้สิทธิทางการเมืองกับประชาชนไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติพรรคการเมืองหรือพระราชบัญญัติการเลือกตั้งต้องถูกยกเลิกไปจนหมดสิ้น สื่อต่างๆถูกสั่งห้ามวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และการชุมนุมทางการเมืองทั้งหลายกลายเป็นสิ่งต้องห้าม การกระทำดังกล่าวส่งผลให้ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้ระบบการเมืองแบบเผด็จการเต็มตัว ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนทั่วไปที่คุ้นเคยกับการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างอิสระมาตลอด

แน่นอนว่าหากพิจารณากันโดยผิวเผินแล้ว ความรู้สึกไม่พอใจที่ประชาชนมีต่อรัฐบาลในลักษณะนี้ ไม่น่าจะสร้างความกระทบกระเทือนให้กับจอมพลสฤษดิ์มากนัก เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์สามารถกุมอำนาจทางการเมืองและทางทหารเอาไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ อย่างไรก็ตาม การล่มสลายของจอมพล.พิบูลสงครามในช่วงก่อนหน้านั้น เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการที่รัฐบาลจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงนั้น ลำพังการใช้กำลังเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ สิ่งที่รัฐบาลต้องการพอๆกันหรืออาจจะมากกว่า ก็คือการยอมรับ (consent) จากประชาชน ซึ่งจะช่วยให้อำนาจสามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากข้อครหา ด้วยเหตุนี้ จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งความชอบธรรมทั้งหมดได้ถูกทำลายไปแล้วจากการรัฐประหารที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องหาพื้นฐานการยอมรับ

แบบใหม่ เพื่อที่จะทำให้การรัฐประหารของตนเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรมมากยิ่งขึ้น และทางออกที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เลือกที่จะนำมาใช้ในขณะนั้นก็คือ การฟื้นฟูสถานะของสถาบันกษัตริย์ให้กลับมาเข้มแข็งอีกครั้งหนึ่ง⁵

4.1.1 สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์หลังปี 2475

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย ได้ถูกรัฐบาลประชาธิปไตยลดความสำคัญลงไปเป็นอย่างมาก เหตุเพราะคณะผู้ก่อการมีความเข้าใจเป็นอย่างดีว่า การจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศไทยให้ได้อย่างถาวรถาวรคือนั้น รัฐบาลจำเป็นต้องทำลายรากฐานทางอุดมการณ์หรือโครงสร้างส่วนบน(super structure)ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่สถาบัน "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ให้หมดสิ้นลงเสียก่อน จึงจะสามารถสร้างอุดมการณ์ใหม่ที่มี "ราษฎร" และ "รัฐธรรมนูญ" เป็นศูนย์กลางเข้าทดแทนได้อย่างแท้จริง⁶

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลของคณะราษฎรในยุคต่อมา จึงพยายามอย่างยิ่งที่จะจำกัดบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของอุดมการณ์ดังกล่าว ทั้งในแง่ของบทบาทในการบริหารและบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ให้หมดสิ้นไป ตัวอย่างเช่น ให้มีการยกเลิกประเพณีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เพื่อตัดความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างรัฐบาลกับสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงการยุบองค์การส่วนพระองค์ทั้งหมดที่อาจจะพื้นฐานพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ในทางกลับกัน รัฐบาลก็พยายามส่งเสริมอำนาจในทางสัญลักษณ์ของ "รัฐธรรมนูญ" ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น เช่น กำหนดให้วันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ และกำหนดให้มีการฉลองรัฐธรรมนูญทุกปี เพื่อยกคุณค่าของ "รัฐธรรมนูญ" ให้สูงเด่น เป็นศูนย์กลางอุดมการณ์ของ "ประเทศไทย" อย่างแท้จริง⁷

⁵ แน่นอนว่า การกล่าวเช่นนี้ มิได้หมายความว่าจอมพลสฤษดิ์นั้นพึงจะมาแสดงความเคารพต่อสถาบันกษัตริย์ในช่วงนี้ ในความเป็นจริงแล้ว จอมพลสฤษดิ์เองก็พยายามอ้างอิงตนเองเข้ากับสถาบันกษัตริย์มาตลอดตั้งแต่ก่อนปี 2500 เพียงแต่การฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์ เพิ่งจะเกิดขึ้นอย่างจริงจัง ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ขึ้นครองอำนาจได้โดยสมบูรณ์แล้วเท่านั้น

⁶ ดูรายละเอียดได้จาก อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, ๒๕๗๕ และ ๑ ปี หลังการปฏิวัติ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543)

⁷ ดูรายละเอียดได้จาก แล ดิลกวิทยรัตน์, "อุดมการณ์และการจัดตั้งของคณะราษฎร" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง คณะราษฎรในประวัติศาสตร์ไทย จัดโดยสำนักวิจัยและพัฒนา ร่วมกับคณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยเกริก ระหว่างวันที่ 9 - 10 พฤษภาคม 2528

ต่อมา เมื่อถึงยุคที่จอมพลป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481-2487) แม้ว่าความสำคัญของ "รัฐธรรมนูญ" อาจไม่ได้รับการเน้นย้ำเท่ากับในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ แต่สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ไม่ได้กระเตื้องขึ้นมากนัก เนื่องจากนโยบายที่จอมพลป.พิบูลสงครามให้ความสำคัญที่สุดในเวลานั้นก็คือ การสร้างอุดมการณ์แบบ "เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย" ซึ่งหมายถึงการยึดเอาตัวจอมพลป.พิบูลสงคราม เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของชาติ ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ยิ่งต้องถูกลดความสำคัญลงไปอีก^๑ คำกล่าวที่สามารถสะท้อนความอ่อนแอของสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคนั้นเอาไว้ได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือคำกล่าวของจอมพลป.พิบูลสงครามเองที่ว่า

"...ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่คือพระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดมั่นอนัน ที่มีอยู่คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีตัวตน ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นเด็ก เห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดมั่นไม่ได้ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรี..."^๒

แน่นอนว่า ความพยายามของสมาชิกคณะราษฎรที่จะทำลายความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ และกีดกัน(externalise)ชนชั้นเจ้านายออกจากศูนย์กลางอำนาจในลักษณะเช่นนี้ย่อมต้องสร้างความรู้สึกไม่พอใจให้กับชนชั้นสูงและเหล่าเชื้อพระวงศ์เป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากความพยายามหลายต่อหลายครั้งของพวกเขา ที่จะกลับมาบีบบังคับทางการเมือง ตัวอย่างเช่น ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มเจ้านายได้ถือโอกาสร่วมมือกับกลุ่มเสรีไทย วางแผนโค่นล้มอำนาจของจอมพลป.พิบูลสงครามจนเป็นผลสำเร็จ และต่อมา เมื่อสงครามสิ้นสุดลง กลุ่มชนชั้นเจ้านายเหล่านี้ก็หันกลับไปร่วมมือกับกลุ่มทหารอีกครั้ง เพื่อโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนของนายปรีดี พนมยงค์ ที่พวกเขามองว่าเป็นรัฐบาลที่เต็มไปด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคอีสาน ซึ่งมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมสุดขั้ว และอาจเป็นอันตรายต่อสถานะของชนชั้นสูงได้

^๑วัชรินทร์ มัสเจริญ, "แบบเรียนสังคมศึกษากับการกล่อมเกลากองการการเมืองไทย ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : ศึกษากรณีความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533)

^๒แผนกเก็บ สลธ. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 20/2485 (25 เมษายน 2485)

อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการ "ฟื้นฟูพระราชอำนาจและพระเกียรติยศของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" ของฝ่ายอนุรักษ์นิยมเหล่านี้ ก็ดำรงอยู่ได้เพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆเท่านั้น เมื่อเกิดการรัฐประหารในปี 2490 จอมพลป.พิบูลสงครามมีโอกาสดำเนินอำนาจอีกครั้ง บทบาทของสถาบันกษัตริย์ก็ต้องถูกจำกัดลงเช่นเดิม

4.1.2. การกลับมาของสถาบันกษัตริย์หลังการปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2501

การรัฐประหารในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถือได้ว่าเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่รัฐบาลหันกลับมาให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างจริงจังอีกครั้ง เราจะเห็นได้ว่า ทันที่ทำการปฏิวัติ จอมพลสฤษดิ์ก็ได้ออกมากล่าวขำเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์และชนชั้นเจ้านายว่า

“...ในการปฏิวัติครั้งนี้ ถึงหากจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนสถาบันแห่งชาติในทางหนึ่งทางใด แต่สิ่งหนึ่งซึ่งคณะประวัติจะไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงก็คือ ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ คณะปฏิวัติจะยืนหยัดดำรงรักษาระบอบนี้ต่อไป คณะปฏิวัติได้ให้คำมั่นสัญญาในเรื่องนี้แก่ประชาชนในประกาศทั้งหลายตอนที่ได้ประกาศไปแล้ว และขอถวายคำมั่นสัญญานี้ เป็นส่วนของพระองค์อีกครั้งหนึ่ง รัฐธรรมนูญที่จะจัดทำขึ้นใหม่ก็คงจะรักษาระบอบนี้ไว้อย่างมั่นคง...”¹⁰

การเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในช่วงนี้ เป็นนโยบายหลักที่รัฐบาลของคณะปฏิวัติให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่า ภายหลังจากการปฏิวัติ จอมพลสฤษดิ์ได้พยายามดำเนินงานหลายๆด้าน เพื่อช่วยเสริมสร้างให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เริ่มด้วยการจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่ง ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จประพาสไปยังประเทศต่างๆ เพื่อเผยแพร่พระเกียรติภูมิของชาติ ไม่ว่าจะเป็นประเทศใกล้เคียงอย่าง เวียดนาม อินโดนีเซีย และพม่า หรือประเทศตะวันตกอย่าง สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมันตะวันตก โปรตุเกส สเปน สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน อิตาลี เบลเยียม ฝรั่งเศส ลักเซมเบิร์ก และเนเธอร์แลนด์ รวมถึงประเทศในเอเชีย

¹⁰ กองบัญชาการคณะปฏิวัติ, เอกสารหมายเลขที่ 2183/2501, ลงวันที่ 21 ตุลาคม 2501 อ้างจาก ทักษะเฉลิมเกียรติคุณ, การเมืองระบอบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 196.

อีกหลายประเทศไม่ว่าจะเป็น มลายู ปากีสถาน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น หรือฟิลิปปินส์¹¹ การเดินทางในครั้งนี ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะทำให้พระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ไทย เริ่มเป็นที่รู้จักในระดับโลกแล้ว ยังช่วยให้ภาพพจน์ความเป็น "เผด็จการ" ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดูจะผ่อนคลายลงไปด้วย¹²

เมื่อเสด็จกลับมายังประเทศไทย รัฐบาลก็ยังอำนวยความสะดวก เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสามารถเดินทางไปเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นการเสด็จเยี่ยมเยียนชาวเขาทางภาคเหนือ หรือการเสด็จไปยังภาคอีสานเพื่อไต่ถามทุกข์สุขของประชาชนซึ่งประสบปัญหาในช่วงหน้าแล้ง ทำให้ราษฎรเกิดความรู้สึกจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก

ในส่วนของโบราณราชประเพณีต่างๆ ทางรัฐบาลก็ได้มีการฟื้นฟูพิธีกรรม(ritual) ที่ได้เคยถูกยกเลิกไปตั้งแต่สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ไม่ว่าจะเป็น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีพืชมงคล และจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีทอดผ้าพระกฐินทางสถลมารค พระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพระนคร รวมถึงพระราชพิธีพระราชกุศลนักขัตฤกษ์ต่างๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ วิสาขบูชา เข้าพรรษา¹³ การฟื้นฟูพระราชพิธีเหล่านี้ นอกจากจะช่วยให้สถาบันพระมหากษัตริย์เริ่มเป็นที่รู้จักคุ้นเคยสำหรับประชาชนมากขึ้นแล้ว ยังทำให้ภาพลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความ "ศักดิ์สิทธิ์" มากยิ่งขึ้นด้วย

4.1.3. นัยสำคัญของการฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์

ความพยายามที่จะฟื้นฟูสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ มักจะถูกนักวิชาการส่วนใหญ่อธิบายว่า เป็นเจตนาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ต้องการอาศัยความ "ศักดิ์สิทธิ์" ของสถาบันพระมหากษัตริย์ มาใช้สร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง เนื่องจากรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ก้าวขึ้นสู่อำนาจด้วยวิธีการรัฐประหาร ทั้งยังเป็นการรัฐประหารที่ไม่มีเหตุผลอัน

¹¹ว.ณ.ประมวญมารค, (นามปากกา), เสด็จพระราชดำเนินปากีสถาน สหพันธ์มลายู (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2506), หน้า 11 .

¹²วรวิภา ตันติรัตน์ไพศาล "กระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 152.

¹³ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 427.

ควรในความรู้สึกของคนส่วนใหญ่¹⁴ ดังนั้น แหล่งที่มาของความชอบธรรมเพียงหนึ่งเดียวที่รัฐบาลพอที่จะหาได้ก็คือ ความชอบธรรมอันเนื่องมาจากการรับรองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สิ่งที่สามารถยืนยันสมมติฐานในข้อนี้ได้เป็นอย่างดีที่สุดก็คือ นับตั้งแต่การรัฐประหารครั้งแรกในวันที่ 16 กันยายน 2500 จอมพลสฤษดิ์มักจะทำอ้างกับสื่อมวลชนอยู่เสมอว่าตำแหน่งของตนนั้นมีความชอบธรรม เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้แต่งตั้ง¹⁵

นอกจากนี้ทุกครั้งที่มีโอกาสกล่าวสุนทรพจน์ จอมพลสฤษดิ์ก็ไม่เคยลืมที่จะกล่าวแสดงความจงรักภักดีของตนที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสาธารณชน และกล่าวย้ำอยู่เสมอว่ารัฐบาลของตนนั้น เป็น "รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" ตัวอย่างเช่น

"...เป็นประเพณีของระบอบรัฐธรรมนูญที่มีพระมหากษัตริย์ ย่อมใช้คำเรียกรัฐบาลว่า รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และคำที่ใช้เรียกอย่างนี้ มักไม่ค่อยตรงกับความจริงเสมอไป เพราะเหตุการณ์กระทบกระทั่งระหว่างรัฐบาลกับองค์พระมหากษัตริย์ย่อมมีอยู่เสมอ แต่รัฐบาลนี้สามารถรักษาชื่อเสียงในฐานะเป็น รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างแท้จริง เพราะได้รักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับองค์พระมหากษัตริย์ได้อย่างเรียบร้อยที่สุด และข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลที่จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์มากที่สุด ในบรรดารัฐบาลทั้งหลายที่เคยมีมาในระบอบรัฐธรรมนูญ..."¹⁶

แม้ว่าทัศนคติของผู้ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในเชิงเกี่ยวพันกันระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ อาจไม่แตกต่างไปจากมุมมองของนักวิชาการส่วนใหญ่¹⁷ แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ผู้ทำวิทยานิพนธ์คิดว่าเราควรให้ความสำคัญให้มากขึ้นก็คือ

¹⁴ ผิดกับการรัฐประหารครั้งแรกในวันที่ 16 กันยายน 2500 ซึ่งเป็นการยึดอำนาจจากจอมพลป.พิบูลสงครามที่โกงผลคะแนนเลือกตั้ง ทำให้ภาพของการรัฐประหารในครั้งนั้น เป็นเหมือนการคืนอำนาจให้กับประชาชน และช่วยให้ภาพของการรัฐประหารดังกล่าว ดูมีความชอบธรรมขึ้นมา

¹⁵ ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 412.

¹⁶ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2505-2506 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 46.

¹⁷ ทัศนคติในลักษณะนี้ได้จาก ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ และ Wilard A. Hanna, Eight Nation Makers: Southeast Asia's Charismatic Statesmen (New York : St. Martin's Press, 1964)

หากเรามองกระบวนการสร้างความ "ศักดิ์สิทธิ์" ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเป็น "พิธีกรรม" ประเภทหนึ่ง ความสำคัญของ "พิธีกรรม" เหล่านั้นคงไม่ได้อยู่ที่ว่า "พิธีกรรม" ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์กับใครเพียงอย่างเดียว อีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีความสำคัญพอๆกันก็คือ "พิธีกรรม" ที่ว่านั้น จำกัดให้เรามองเห็น "ความจริง" ในด้านใดบ้าง ขณะเดียวกัน มันได้ปิดบัง ซ่อนเร้น ความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใดเอาไว้ เพราะดังที่ Kenneth Burke ได้เคยกล่าวไว้เสมอว่า การเลือกมองปรากฏการณ์ด้วยมุมมองแบบหนึ่ง ย่อมหมายถึงการปฏิเสธที่จะมองปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยมุมมองอื่นๆ¹⁸ เช่นเดียวกัน ในทัศนะของผู้ทำวิทยานิพนธ์ การใช้ "พิธีกรรม" สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงนี้ ไม่ได้เป็นเพียงแค่การสร้างภาพลักษณ์ที่ชวนศรัทธาเท่านั้น หากยังทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องรับเอา มายาคติ(myth) บางอย่างที่แฝงอยู่ใน "พิธีกรรม" เหล่านั้น เข้าด้วยเช่นกัน ได้แก่

ประการแรก "พิธีกรรม" ของการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงนี้ ไม่เพียงทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่รู้จักและเป็นที่เคารพภักดีของราษฎรมากขึ้น หากยังทำให้อุดมการณ์ของ "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ถูกสร้างให้กลายเป็นคุณค่าหลักของสังคมไทยแทนที่ "รัฐธรรมนูญ" ของคณะราษฎร และทำให้ ความจงรักภักดีต่อสถาบันทั้ง 3 นี้ กลายเป็นเหมือนเกณฑ์ในการแบ่งแยกว่า "ความเป็นไทย" ที่แท้จริงคืออะไรด้วย

หากเราสังเกตบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในช่วงตั้งแต่สมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์อย่างละเอียด เราจะพบว่า แม้การบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวส่วนใหญ่จะพยายามเน้นความใกล้ชิดระหว่างองค์พระมหากษัตริย์กับราษฎร เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกจงรักภักดี แต่จำเพาะในส่วนที่เป็น "พิธีกรรม" นั้น พระมหากษัตริย์จะไม่ถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นตัวบุคคล หากแต่จะต้องอยู่ในรูปของ "สถาบัน" หนึ่งใน 3 สถาบันหลัก นั่นคือ "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" อยู่เสมอ ในพิธีกรรมสำคัญๆหลายอย่าง เรามักจะเห็นการเชื่อมโยงบทบาทของพระมหากษัตริย์ เข้ากับกิจกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือพราหมณ์ ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาเหล่านี้ ได้ช่วยยกระดับให้สถานะของพระมหากษัตริย์ กลับไปสู่ภาวะของ

---

¹⁸สรุปความจากบทนำของ Kenneth Burke, *On Symbols and Society*. Joseph R. Gusfield (edited and with an introduction), (Chicago : The University of Chicago Press, 1989)

ความ "ศักดิ์สิทธิ์" ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่เคยปรากฏให้เห็นอีกเลย ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475¹⁹ การนำเอาโบราณราชประเพณีต่างๆกลับมาใช้ในช่วงนี้ สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า วัตถุประสงค์ของการเชิดชูและขยายบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้น มิได้อยู่ที่การยกย่องบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพียงอย่างเดียว แต่นัยที่สำคัญกว่านั้นก็คือการยกย่องพระมหากษัตริย์ในเชิงสถาบัน ให้กลายเป็นคุณค่าหลักของ "ความเป็นไทย" แทนที่ "รัฐธรรมนูญ" ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของระบอบประชาธิปไตย

ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สถาบันพระมหากษัตริย์และอุดมการณ์แบบ "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ได้ถูกนำกลับมาสร้างให้กลายเป็นคุณค่าหลักที่ศักดิ์สิทธิ์และละเมิดไม่ได้อีกครั้ง หลังจากที่สถานะอันสูงส่งดังกล่าว ได้สูญสิ้นไปตั้งแต่หลังรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การกลับมาของข้อหา "หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ"²⁰ เป็นตัวอย่างสำคัญที่ชี้ให้เราเห็นได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ได้เริ่มกลายเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความหมายของ "ความเป็นไทย" และใครก็ตามที่ถูกตีความว่าไม่ยอมรับในคุณค่าของสถาบัน "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ก็จะกลายเป็นพวกเนรคุณที่ทำลายคุณค่าอันสูงส่งซึ่งเป็น "แก่น" ของความเป็นไทย หรือเป็นคนไทยที่ "ทรยศ" ต่อประเทศชาติ ภาวะเช่นนี้ ทำให้ "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" เริ่มกลายเป็น "อำนาจ" ที่สามารถนำไปใช้ในการทำลายล้างบุคคลที่ถูกรัฐบาล ตีความว่าไม่เคารพต่อสถาบันทั้งสามได้โดยง่าย

ในประการที่สอง การสร้างความ "ศักดิ์สิทธิ์" ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่ได้สร้างความชอบธรรมให้กับการอยู่ในอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เท่านั้น หากยังเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับการแสดงบทบาททางการเมืองของกองทัพอีกด้วย

¹⁹สถานะของพระมหากษัตริย์ไทยได้ตกต่ำลงอย่างมากในช่วงหลังปี 2475 ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ กรณีที่นายถวิล ฤทธิเดช เลขานุการสมาคมกรรมกรรตราง ได้ฟ้องร้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อศาลพระราชอาญาในข้อหา หมิ่นประมาท ไม่ว่าจะข้อเท็จจริงของคดีดังกล่าวจะเป็นอย่างไรก็ตาม แต่การฟ้องร้องที่เกิดขึ้นก็เป็นเครื่องชี้วัดได้ดีว่า แม้สถาบันพระมหากษัตริย์จะยังคงได้รับความเคารพอยู่บ้างในช่วงหลังปี 2475 แต่ฐานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญก็ดูจะอยู่ห่างไกลจากคำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" อยู่มากที่สุดทีเดียว รายละเอียดหาอ่านได้จาก เลื่อน ศรภักย์วานิช, ฝันร้ายของข้าพเจ้า (พระนคร: สำนักพิมพ์ศรภักย์.), หน้า 1-5.

²⁰กฎหมายที่ว่าด้วยคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพนั้น เริ่มถูกกลับมาแก้ไขเพื่อใช้งานอีกครั้งในช่วงหลังปี 2500 โดยเปลี่ยนแปลงจากที่เคยเป็นแค่การกระทำผิดต่อพระเกียรติยศ มาเป็นการกระทำผิดต่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งแยกระหว่าง "ความเป็นไทย" กับ "ความเป็นอื่น" ไปแล้ว ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพได้จาก David Streckfuss, "Kings in the Age of Nations: the Paradox of Lese-Majesty as Political Crime in Thailand," in Comparative Studies in Society and History 37 (July 1995)

เราจะเห็นได้ว่า นอกจากจะได้มีการฟื้นฟูโบราณราชประเพณีต่างๆที่เคยถูกยกเลิกไปใน ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ยังได้มีการริเริ่ม "พิธีกรรม" แบบ ใหม่ให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเช่น พิธีสวนสนามในวันเฉลิมพระชนมพรรษา หรือพิธี กระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์ในการเชื่อมโยงความ "ศักดิ์สิทธิ์" ของสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ากับกองทัพ นอกจากนี้ เพื่อที่จะทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่าง 2 สถาบันแนบแน่นยิ่งขึ้น จอมพลสฤษดิ์ยังได้การกราบทูลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัว ทรงรับตำแหน่งกิตติมศักดิ์เป็นผู้บังคับบัญชาการโรงเรียนนายร้อยทหารบก ผู้บังคับการกองพัน ทหารราบที่ 1 กองพันทหารราบที่ 11 กองพันทหารม้าที่ 1 กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 1 และกองพัน ทหารช่างอีกด้วย²¹

ในทัศนะของผู้ทำวิทยานิพนธ์แล้ว เจตนาที่แฝงอยู่กับ "พิธีกรรม" เหล่านี้ก็คือ ความ พยายามที่จะยกฐานะของกองทัพให้กลายเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ และทำให้การแสดงบทบาททางการเมืองของกองทัพมีความชอบธรรมมากขึ้น แน่นนอนว่าสมมติฐานเช่นนี้ อาจไม่แปลก อะไรในสายตาคนปัจจุบัน เนื่องจากการอ้างภารกิจในการปกป้องชาติและราชบัลลังก์ เป็นข้ออ้าง ที่ทหารในยุคหลังๆนำมาใช้อ้างกันอย่างพร่ำเพรื่ออยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม เราต้องไม่ลืมว่า ตั้งแต่ หลังปี 2475 เป็นต้นมา บทบาทของกองทัพในทางการเมือง เป็นเพียงขุมกำลังในการยึดอำนาจ เท่านั้น ภาพลักษณ์ของทหารในช่วงหลังปี 2475 มิได้เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์แต่ ประการใด เป็นแต่เพียงนักการเมือง หรือฐานกำลังทางการเมืองของผู้นำสายพลเรือนในการแย่งชิงอำนาจมาตลอด แม้ทหารจะเป็นอาชีพที่มีเกียรติ แต่เกียรติของทหารในช่วงหลัง 2475 ไม่ได้อิง กับสถาบันพระมหากษัตริย์ หากแต่อยู่ในฐานะของผู้ปกป้องประเทศชาติและรัฐธรรมนูญ การ สร้าง "พิธีกรรม" แบบใหม่ในสมัยสฤษดิ์ ทำให้กองทัพเริ่มที่จะถูกนำมาผูกพันกับความศักดิ์สิทธิ์ ของสถาบันพระมหากษัตริย์(ซึ่งเป็นสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ได้สร้างขึ้นมาเอง) กลายมาเป็นผู้พิทักษ์ สถาบัน "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" ซึ่งทำให้สถานะของกองทัพ มีความสูงส่งอย่างที่ไม่เคย ปรากฏมาก่อน และทำให้กองทัพสามารถใช้เหตุผลในเรื่องของการปกป้องประเทศชาติและราช บัลลังก์ เป็นข้ออ้างในการเข้ามาบีบบทบาททางการเมืองได้ตลอดมา

²¹ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำกราบบังคมทูลของผู้บัญชาการทหารบกในการสวนสนามเนื่องในพระราชพิธี เฉลิมพระชนมพรรษา 7 ธันวาคม พ.ศ. 2502" ใน ประมวลสุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504. หน้า 101.

ในประการที่สาม หากเราพิจารณาถึงวิธีการที่จอมพลสฤษดิ์นำมาใช้ในการยกฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยละเอียด เราจะพบว่า การฟื้นฟูฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยจอมพลสฤษดิ์นั้น ในทางกลับกันได้ทำให้สถานะของ "ประชาธิปไตย" ในรูปแบบที่คณะราษฎรพยายามสร้างขึ้น ต้องถูกลดทอนความสำคัญลงไปด้วย ในทัศนะของผู้ทำวิทยานิพนธ์แล้ว ผลกระทบของการเชิดชูสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในลักษณะนี้ น่าจะมีใช่เรื่องบังเอิญเนื่องจากหลักการสำคัญของการฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ หนึ่งรัชต์ในด้านหนึ่งก็คือการนำเอาสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เข้าแทนที่สัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยในชุดที่คณะราษฎรพยายามสถาปนาขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดก็คือการเปลี่ยนแปลงวันชาติ จากวันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันที่ 5 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือการเสนอที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการปฏิวัติ 2475 ให้เป็น "มหาวิทยาลัยภูมิพล" โดยจอมพลสฤษดิ์ หนึ่งรัชต์ได้ให้เหตุผลว่า เพื่อให้เคียงคู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²² แม้แต่ "รัฐธรรมนูญ" ซึ่งจอมพลป.พิบูลสงครามและคณะราษฎร เคยยกย่องให้เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของชาติ ก็ถูกแทนที่ด้วยคำว่า "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" จนคำว่า "รัฐธรรมนูญ" ค่อยๆ ถูกทำให้เลือนหายไปจากความรับรู้ของประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ²³

การทำเช่นนี้ มีนัยที่สำคัญมาก เนื่องจากการนำสัญลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าไปแทนที่ "รัฐธรรมนูญ" ทำให้ความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรพยายามสถาปนาขึ้น ต้องถูกทำลายลงไป หรืออย่างน้อยก็มีความสำคัญตกเป็นรองจากสถาบัน "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ซึ่งถูกกำหนดให้เป็น "แก่นแท้" ของ "ความเป็นไทย" การผลักดันให้สัญลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าแทนที่อุดมการณ์แบบประชาธิปไตยนั้น ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของ "รัฐธรรมนูญ" ค่อยๆ เลือนหายไป และทำให้ความหมายของ "ประชาธิปไตย" เริ่มที่จะเคลื่อนออกไปจากความหมายที่คณะราษฎรพยายามสถาปนาขึ้น

²² สฤษดิ์ หนึ่งรัชต์, "คำกล่าวเปิดประชุมสภาการศึกษาแห่งชาติ วันอังคารที่ 8 กันยายน 2503," ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ หนึ่งรัชต์ พ.ศ. 2501-2504 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 44.

²³ แม้ว่าจริงๆ แล้ว คุณค่าของรัฐธรรมนูญในช่วงก่อนการขึ้นมาของจอมพลสฤษดิ์ก็อาจจะไม่ศักดิ์สิทธิ์อยู่แล้ว เนื่องจากตั้งที่วิชิตวงศ์ ณ บ่อมเพชรเคยกล่าวไว้ว่า การปฏิวัติยกเลิกรัฐธรรมนูญซึ่งควรจะเป็นสิ่งที่ละเมิดมิได้อยู่บ่อยครั้งในยุคหลังสงครามโลก ได้ทำให้คุณค่าของรัฐธรรมนูญสิ้นความศักดิ์สิทธิ์ไปมาก แต่กระนั้นก็ดี ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ดูจะเป็นสมัยแรกที่คำว่า "รัฐธรรมนูญ" ได้ถูกตัดออกไปจากการอ้างอิงของผู้นำโดยสมบูรณ์ ดู วิชิตวงศ์ ณ บ่อมเพชร, ย้อนไปข้างหลัง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชัยวิชิต, 2530), หน้า 93.

แน่นอนว่า การกล่าวเช่นนี้ได้หมายความว่า เพียงแค่การยกย่องสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จะทำให้กระแสความยอมรับในการปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ลดน้อยลง และก็ได้หมายความว่า การกระทำดังกล่าว จะเปิดช่องถึงขนาดที่จอมพลสฤษดิ์จะสามารถตัด "ประชาธิปไตย" ออกจากความคาดหวังของประชาชนได้อย่างสิ้นเชิง เนื่องจากตั้งแต่หลัง 2475 เป็นต้นมา "ประชาธิปไตย" ได้ถูกคณะราษฎร นำมาผลิตซ้ำผ่านสื่อต่างๆ จนกลายเป็นมายาคติ(myth) ซึ่งคนทั้งสังคมยอมรับว่าเป็นคุณค่าอันเป็น "สัจจะ" แม้แต่คณะปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์เอง ก็ไม่สามารถปฏิเสธคุณค่าชุดนี้ได้ ดังที่จอมพลสฤษดิ์เองก็เคยกล่าวถึงความสำคัญของ "ระบบรัฐธรรมนูญ" ว่า

"...ระบบรัฐธรรมนูญนั้น เราจะละทิ้งเสียมิได้ จะเป็นรัฐธรรมนูญแบบไหน รูปร่างอย่างไร เราต้องมีรัฐธรรมนูญเอาไว้เป็นหลักการปกครอง เพื่อให้การบริหารประเทศมีหลักยึดถือ มีกฎเกณฑ์ ไม่ใช่ทำตามใจคน..."²⁴

อย่างไรก็ตาม การเป็นมายาคติซึ่งเป็นที่ยอมรับ มิได้หมายความว่า เนื้อหาของมายาคติชุดนั้นจะต้องชัดเจน หรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ตรงกันข้าม การนำเอา "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" มาใช้เป็นแก่นแท้ของ "ความเป็นไทย" แทนที่ "รัฐธรรมนูญ" นั้น ทำให้ความหมายของ "ประชาธิปไตย" ถูกนำมาตีความใหม่จนมีเนื้อหาที่แตกต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจาก "ประชาธิปไตย" ต้องถูกดึงเข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเงาของอุดมการณ์แบบ "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" คุณค่าของประชาธิปไตยในทัศนะของจอมพลสฤษดิ์และกลุ่มคณะปฏิวัติ จึงถูกตีความว่า ต้องเป็นประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศ ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของอุดมการณ์แบบ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ขณะที่ความเป็นประชาธิปไตยในมิติของสิทธิ เสรีภาพของประชาชน กลับค่อยๆ เลื่อนหายไปจากความรับรู้ของประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ ดังคำกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ที่ว่า

"...สิ่งจำเป็นที่สุดที่เราจะต้องสร้างขึ้นให้แก่ประเทศชาติที่รักของเราก็คือ เสถียรภาพ และเสถียรภาพนี้จะสามารถสร้างขึ้นได้ก็ด้วยการมีรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับสภาพของประเทศชาติของเราเอง..."²⁵

²⁴ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำปราศรัยในวันรัฐธรรมนูญและวันสิทธิมนุษยชน เสาร์ที่ 10 ธันวาคม 2503" ใน *ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2504* (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 385.

ผลของภาวะเช่นนี้ก็คือ คำว่า "ประชาธิปไตย" กลายเป็นสิ่งที่ได้รับการยกย่องเชิดชู หากแต่ตัวมันเอง กลับกลายเป็นคำที่ไร้แก่นสาร และ เลือนลอย ความเป็น "ประชาธิปไตย" ในช่วงหลัง จากยุคของจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมา ล้วนถูกตีความว่าต้องเป็นสิ่งส่งเสริมเอกภาพของชาติ และ ไปได้ดีกับการปกป้องรักษาสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่วนสถาบันที่เป็นสัญลักษณ์ ของระบบประชาธิปไตยอย่าง "รัฐสภา" หรือ "รัฐธรรมนูญ" กลับถูกมองว่าเป็นเพียง "รูปแบบ" ซึ่งไม่ มีความสำคัญ ภายใต้มายาคติของ "ประชาธิปไตย" ในลักษณะนี้ จึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจที่ การปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ของจอมพลสฤษดิ์ จะถูกอธิบายว่าเป็นการยกเลิกระบอบ ประชาธิปไตย "แบบตะวันตก" เพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสภาวะการณ์และ ลักษณะพิเศษของประเทศไทย²⁶ ทั้งยังถูกตีความเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในวิวัฒนาการ ของประชาธิปไตยในประเทศไทย สืบต่อจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เนื่อง จากเป็นการก้าวจาก "ประชาธิปไตยแบบตะวันตก" ไปสู่ "ประชาธิปไตยแบบไทย" อย่างแท้จริง

กล่าวได้ว่า ความพยายามที่จะยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ และอุดมการณ์แบบชาติ ศาสน์ กษัตริย์ของจอมพลสฤษดิ์นั้น ในด้านหนึ่งก็คือการบ่อนทำลาย อุดมการณ์ "ประชาธิปไตย" ในแบบที่คณะราษฎรพยายามสร้างขึ้น ตระกูลของอุดมการณ์แบบ "ชาติ ศาสนา และพระมหา กษัตริย์" ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์พยายามจะปลุกชีพขึ้นมานั้น เป็นระบบคิดที่ให้ความสำคัญกับ เอกภาพ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มากกว่าสิทธิเสรีภาพที่ประชาชนพึงมีพึงได้ตามระบอบ รัฐธรรมนูญ ดังที่จอมพลสฤษดิ์เคยกล่าวไว้ว่า "สิทธิของมนุษย์แต่ละคนไม่สำคัญไปกว่าสิทธิของ มนุษย์โดยรวมและความอยู่รอดของประเทศชาติ"²⁷ ในยุคของจอมพลสฤษดิ์นี้ "ชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์" ได้ถูกสร้างให้กลายเป็นอุดมการณ์ซึ่งทรงพลัง พอที่จะสามารถกีดกันใครก็ได้ที่มี ความคิดแตกต่างไปจากผู้ปกครอง ให้กลายเป็นคนที่เป็นศัตรูต่อ "ความเป็นไทย" พร้อมกันนั้นก็ ได้สถาปนาชื่อใหม่ให้กับคนกลุ่มนี้ว่าเป็นพวก "คอมมิวนิสต์"

²⁵ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำปราศรัยในวันรัฐธรรมนูญและวันสิทธิมนุษยชน 10 ธันวาคม 2504" ใน ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2504, หน้า 683.

²⁶ บทความเรื่อง ประชาธิปไตย หรือ นโยบายทั่วไปของคณะปฏิวัติ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยากร, 2509), หน้า 4.

²⁷ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำปราศรัยในวันรัฐธรรมนูญและวันสิทธิมนุษยชน 10 ธันวาคม 2504" ใน ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2504, หน้า 683.

4.2. "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของศัตรูต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

"...ทางสถานการณ์ภายใน ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นภัยยิ่งใหญ่มากเป็นที่ประจักษ์แจ้งอยู่ทั่วไป...การแทรกแซงของตัวแทนคอมมิวนิสต์มีอยู่ทุกกระแස් ในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม...ทำความพยายามทุกวิถีทางที่จะให้เกิดความเสื่อมโทรม ไร้สาระสลายในประเทศ ชุนโค่นราชลลังก์ ล้มล้างพระพุทธศาสนาและทำลายสถาบันทุกอย่างที่ชาติไทยได้มรดกมาด้วยความเสียสละอย่างยิ่งยวด..."²⁸

นอกจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จะฟื้นฟูสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เข้มแข็งจนกลายเป็นศูนย์กลางของ *ความเป็นไทย* ชุดใหม่แล้ว จอมพลสฤษดิ์ยังได้สร้างภาพของสิ่งที่เป็นครุตรงกันข้าม(dichotomy)หรือเป็นปีศาจร้ายที่จะมาคุกคามต่อ *ความเป็นไทย* ที่ว่านั่นด้วย นั่นก็คือภาพของ "คอมมิวนิสต์"

เราจะเห็นได้ว่า ในประกาศคณะปฏิวัติทั้งฉบับที่ 1 และฉบับที่ 4 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้กล่าวถึงอันตรายจาก "คอมมิวนิสต์" เอาไว้อย่างชัดเจนว่า "คอมมิวนิสต์" คือภัยร้ายที่จะมาทำลายสถาบัน "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์"

แน่นอน การกล่าวว่ "คอมมิวนิสต์" คือสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ได้เป็นคำกล่าวอ้างที่จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้ริเริ่มขึ้นมาด้วยตนเอง การนิยาม "คอมมิวนิสต์" ในลักษณะของแนวความคิดที่ไม่สอดคล้องกับ "ความเป็นไทย" หรือ เป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น เป็นข้อกล่าวหาซึ่งใช้กันมาตั้งแต่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชแล้ว²⁹ แม้แต่ในยุคของจอมพลป.พิบูลสงครามซึ่งเป็นที่รู้กันดีว่า เป็นยุคที่ผู้นำมิได้ยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์สักเท่าใด ก็ยังเคยมีการใช้คำว่า "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของผู้ที่คิดจะล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่เป็นบางครั้ง

อย่างไรก็ตาม "คอมมิวนิสต์" ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้น มีความแตกต่างไปจากกับ "คอมมิวนิสต์" ในยุคอื่นๆอยู่อย่างน้อยสองประการด้วยกัน ประการแรก "คอมมิวนิสต์" ของจอมพลสฤษดิ์นั้น เป็นคำที่มีพลังในการทำลายล้างต่อผู้ที่ถูกกล่าวหามากกว่า "คอมมิวนิสต์" ในชุดอื่นๆ อย่างเทียบกันไม่ได้ สาเหตุสำคัญน่าจะเป็นเพราะในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

²⁸อ้างจาก คักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, "รัฐและอุดมการณ์ยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2500-2506)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า189.

²⁹ดูรายละเอียดได้จาก บทที่ 2

นั้น อุดมการณ์แบบ "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ได้ถูกทำให้อ่อนแรงลงไปมาก ทำให้ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของภัยคุกคามต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ในช่วงก่อนหน้า สมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กลายเป็นข้อหาที่ไม่มีพลังเท่าใดนัก ผิดกับในยุค "ปฏิวัติ" ของ จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเป็นยุคที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับการฟื้นฟูให้กลับขึ้นสู่สภาวะของความ "ศักดิ์สิทธิ์" อีกครั้ง ทำให้การอ้างถึงภัย "คอมมิวนิสต์" ในลักษณะที่เป็นศัตรูต่อ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กลายเป็นสิ่งที่มีพลังในการเร้าความรู้สึกของประชาชนไทยได้รุนแรงกว่าคำกล่าวอ้างในยุคก่อนๆ เป็นอย่างมาก

ความแตกต่างประการที่สอง ระหว่าง "คอมมิวนิสต์" ของจอมพลสฤษดิ์ กับ "คอมมิวนิสต์" ในยุคอื่น ๆ ก็คือ หากเราพิจารณาภาพของ "คอมมิวนิสต์" ที่สร้างขึ้นในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กันอย่างละเอียด เราจะพบว่า การกล่าวถึง "คอมมิวนิสต์" ในฐานะของศัตรูต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในช่วงนี้ มิได้หมายความว่า "คอมมิวนิสต์" คือผู้ที่พยายามจะโค่นล้มสถาบัน ศาสนา หรือ สถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรงเท่านั้น³⁰ แต่ยังรวมความถึงการทำลายคุณค่า (value) หรือ วัฒนธรรมอันดีงามของไทยด้วย ตัวอย่างเช่น ในการกล่าวถึงความเป็นไปในโลกคอมมิวนิสต์ นั้น จอมพลสฤษดิ์มองว่า ระบบของคอมมิวนิสต์นั้น เป็นสิ่งที่ "สิ่งที่ฝืนใจคน ฝืนธรรมชาติของมนุษย์ ขัดกับสถาบันครอบครัว สอนให้ลูกไม่รู้คุณพ่อแม่ สอนให้ยกเลิกสถาบันครอบครัว" โดยเหตุนี้ แม้ภาพของความเป็น "คอมมิวนิสต์" จะหมายถึงการเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นหลัก แต่ถ้ามองกันให้ลึกลงไปแล้ว ความหมายจริงๆ ของความเป็น "คอมมิวนิสต์" ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้น มีนัยที่กว้างมาก กล่าวคือ สิ่งใดก็ตามที่ขัดกับ คุณลักษณะที่ดีงาม ศีลธรรม และ "ความเป็นไทย" สิ่งนั้นก็ถูกระบุว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" ทันที

4.3. การใช้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" เพื่อสนับสนุนการดำเนินนโยบายของรัฐ

ผลของการที่ภาพ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของศัตรูต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถูกรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ นำมาผลิตซ้ำจนเป็นที่แพร่หลายในช่วงนี้ ทำให้ภาพของ "คอมมิวนิสต์" ค่อยๆ กลายสภาพไปเป็นวาทกรรมทางการเมืองประเภทหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลสามารถนำไปใช้ในการจำกัดมุมมองของประชาชนที่มีต่อความขัดแย้งทั้งหลายภายในประเทศ ให้กลายเป็น เรื่องของการต่อสู้ระหว่าง ผู้รักชาติ กับ ผู้ที่จะมาทำลายล้างความเป็นไทย อย่างได้ผล เมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลกล่าวหาว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นการต่อสู้กับ "คอมมิวนิสต์" ภาพของความขัดแย้งนั้น ก็จะไม่ถูกมองว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับผู้ต่อต้าน หรือเป็นเรื่อง

³⁰ ทักซ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 287.

ของความขัดแย้งทางการเมืองในลักษณะปกติ หากแต่จะกลายเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่าง *คุณงามความดี* กับ *มารร้าย* ที่จะมาทำลายความสงบสุขแผ่นดินไทยทันที อาจกล่าวได้ว่า การใช้คำว่า "คอมมิวนิสต์" จำกัดมุมมองของประชาชนในลักษณะนี้ ทำให้รัฐบาลสามารถปิดบัง ซ่อนเร้นความขัดแย้งอันหลากหลายในสังคมไทยเอาไว้ภายใต้ชื่อของ "คอมมิวนิสต์" ทั้งยังเปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถใช้กำลังเข้าปราบปรามกับปรปักษ์ทางการเมือง หรือดำเนินนโยบายในด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์ของตนเองได้อย่างชอบธรรมอีกด้วย

4.3.1. การใช้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" กับผู้ต่อต้านรัฐบาล

แม้ว่าการปฏิวัติ จะทำให้รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์สามารถยึดอำนาจการปกครองเอาไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีบุคคลกลุ่มอื่นๆ ลุกขึ้นท้าทายอำนาจของรัฐบาล ตรงกันข้าม กลุ่มการเมืองนอกรัฐบาลอีกหลายกลุ่ม ต่างก็พยายามจะทำลายอำนาจเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์อยู่อย่างแข็งขัน ที่โดดเด่นที่สุดก็เห็นจะเป็นกลุ่มอดีตผู้แทนราษฎรในเขตภาคอีสาน ซึ่งนอกจากหลายคนจะเป็นอดีตเสรีไทย และเป็นลูกศิษย์ลูกหาของนายปรีดี พนมยงค์แล้ว ส่วนใหญ่จะยังเป็นผู้ที่มีอิทธิพลและได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนในแต่ละท้องถิ่นอยู่นั่นเอง

แน่นอนว่า หากพิจารณาจากฐานอำนาจทั้งทางการเมืองและการทหารของจอมพลสฤษดิ์แล้ว การท้าทายของกลุ่มอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานเหล่านี้ อาจยังไม่ได้เข้มแข็งถึงขั้นที่จะสามารถส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ ไม่อาจวางใจได้มากนัก เนื่องจากเขตอิทธิพลของอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้ อยู่ในส่วนภูมิภาคซึ่งอำนาจของรัฐบาลกลางยังไม่สามารถเข้าไปถึง ยิ่งเมื่อประกอบกับในขณะนั้น ความขัดแย้งในประเทศลาวกำลังทวีความรุนแรงขึ้น และกำลังของขบวนการลาวฝ่ายซ้ายก็กำลังเข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์จึงอดจะหวั่นเกรงไม่ได้ว่า อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานเหล่านี้ อาจได้รับการสนับสนุนจากขบวนการคอมมิวนิสต์ลาวและเวียดนาม ซึ่งเคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก่อนตั้งแต่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง มาต่อสู้กับรัฐบาลกลางก็ได้

ด้วยเหตุนี้ เพื่อกวาดล้างผู้ที่ท้าทายอำนาจของรัฐบาลเผด็จการเหล่านี้ให้สิ้นซาก รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้นำเอาภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" มาใช้ประโยชน์ ด้วยการกล่าวหาว่าอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและนักการเมืองท้องถิ่นในภาคอีสานหลายคน ไม่ว่าจะ เป็น นายครอง จันดาวงศ์ นายทองพันธุ์ สุทธิมาศ หรือนายรวม วงศ์พันธ์ เป็นผู้ที่มีภาระกระทำอันเป็น "คอมมิวนิสต์" มีความผิดข้อหากบฏทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร และเป็น "กบฏแบ่งแยกดินแดน" ที่มุ่งหวังที่จะนำเอาแผ่นดินไทยไปรวมกับประเทศลาว

การกล่าวหาว่าผู้ที่ต่อต้านรัฐบาลเป็น "คอมมิวนิสต์" นี้ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง เนื่องจากการกระทำดังกล่าวสามารถจะปิดบังมิให้ประชาชนเห็นว่า พื้นฐานของความขัดแย้งที่แท้จริงระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านี้ เป็นเรื่องของความขัดแย้งทางการเมือง การตีกรอบความคิดของประชาชนให้หลงติดอยู่กับภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ของจอมพลสฤษดิ์ ได้ทำให้ภาพของความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับผู้ต่อต้าน กลายเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่าง ผู้รักชาติ และ ผู้ทรยศต่อประเทศชาติ ส่งผลให้พฤติกรรมต่อต้านรัฐบาลของผู้ถูกกล่าวหา ไม่ถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองในภาวะปกติ หากแต่กลับกลายเป็นการคุกคามต่ออัตลักษณ์(identity)ของความเป็นไทย กล่าวโดยนัยนี้ ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของศัตรูต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทำให้ศัตรูของรัฐบาลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นแค่ "คนใน" ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแบบมาร์กซิสต์(Marxism) หรือมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างไปจากรัฐบาล หากแต่กลายเป็น "คนนอก" เป็นผู้ที่ "ทรยศต่อชาติ" และเป็นผู้ทำลายอารยธรรมอันดีงามของไทยที่สั่งสมกันมาแต่ครั้งบรรพกาล ตัวอย่างของการใช้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในการตีกรอบทัศนคติของประชาชนที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ กรณีการสั่งประหารชีวิตนายครอง จันดาวงศ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร และนายทองพันธุ์ สุทธิมาศ ที่ถูกกล่าวหาว่ามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์นั้น การประกาศความผิดของทั้งสอง มิได้มีการกล่าวหาถึงถึงการมีแนวคิดทางการเมืองแบบมาร์กซิสต์แม้แต่น้อย ข้อกล่าวหาของรัฐบาลมีเพียงว่าทั้งสองเป็นผู้ที่มีแผนการร้ายที่จะทำลายประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังที่รัฐบาลได้ประกาศไว้ว่า

"...เกี่ยวกับชาติ มีผู้ให้การกว่า 50 ปากว่า นายครอง จันดาวงศ์ได้ตั้งเป็นภานิตว่า ลาวเป็นลาว และอบรมพรรคพวกของตนว่า ดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ แต่ก่อนเคยเป็นประเทศลาวอิสระ แต่ไทยเข้ามายึดครองและกดขี่ข่มเหงชาวลาว นายครอง จันดาวงศ์จึงเรียกร้องให้ชาวลาวกอบกู้อิสรภาพของตน ซึ่งเป็นวิธีการของคอมมิวนิสต์ ที่ชอบเผยแพร่อิทธิพลด้วยวิธีการที่เรียกว่า ปลดแอก

เกี่ยวกับศาสนา ผู้ให้การกว่า 10 ปากยืนยันว่า นายครอง จันดาวงศ์ ได้ประณามพระภิกษุสามเณรในพุทธศาสนา ว่าเป็นบุคคลที่ไม่ทำประโยชน์อะไร และแสดงแผนการว่าเมื่อได้ปกครองโดยลัทธิคอมมิวนิสต์แล้ว ก็จะทำเอาพระภิกษุสามเณรมาบังคับใช้แรงงาน

เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ผู้ให้การกว่า 10 ปาก ยืนยันว่า นายครอง จันดาวงศ์ ได้ใช้วิธีบดขยี้พระศพของตน ด้วยการลบหลู่พระบรมราชานุภาพอย่างแรงร้าย บั่นเรื่องที่ไม่มีมูลความจริงขึ้นมากกล่าวร้ายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และแสดงแผนการว่า เมื่อลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาครอบครองประเทศไทยได้ทั้งหมดแล้ว ก็จะเอาพระมหากษัตริย์มาใช้แรงงานด้วยเช่นกัน...³¹

ไม่ว่าข้อกล่าวหานี้จะเป็นความจริงหรือไม่ แต่สิ่งที่สะท้อนออกมาจากข้อกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดีก็คือ การยึดเยียดข้อหา "คอมมิวนิสต์" ให้กับศัตรูของรัฐบาลนั้น ทำให้ผู้ถูกกล่าวหา มิได้ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์และพยายามเสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคมไทย หากแต่เป็นผู้ที่ยึดถือในลัทธิพวกทำลายล้างและเป็นคนขายชาติ ในทัศนะของฝ่ายรัฐแล้ว ความเป็น "คอมมิวนิสต์" ดูจะไม่แตกต่างไปจากผู้ที่มี "มิชฌาธิฐิ" หรือ พวกที่ "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" เป็นเหมือน "มารร้าย" ซึ่งบ่อนทำลายอารยธรรมของชาติ ซึ่งสมควรแล้วที่จะต้องถูกลงโทษด้วยการประหารให้หมดสิ้นไป³²

นัยที่แฝงอยู่ในความเป็น "คอมมิวนิสต์" เหล่านี้ นอกจากจะทำให้ข้อหาการมีพฤติกรรมอันเป็น "คอมมิวนิสต์" กลายเป็นข้อหาที่มีศักยภาพในการทำลายความเป็นมนุษย์(dehumanise)ของผู้ถูกกล่าวหาอย่างรุนแรง และเปิดโอกาสให้ฝ่ายอำนาจรัฐ สามารถใช้อำนาจปราบปรามอย่างเด็ดขาดต่อผู้ถูกกล่าวหาแล้ว³³ ยังเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลทหาร สามารถจะสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองได้ว่า การคงบทบาทในทางการเมืองของกองทัพเอาไว้ เป็นเรื่องที่ถูกต้อง เนื่องจากอำนาจเผด็จการเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์จากภัยคุกคามของ "คอมมิวนิสต์" ดังที่จอมพลสฤษดิ์ได้เคยกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

³¹ "คำแถลงเรื่องการกบฏทรยศต่อประเทศชาติ" ใน ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. หน้า 493.

³² ความคิดในลักษณะนี้ เป็นทัศนะของทหารส่วนใหญ่ในช่วงก่อนที่จะมีการปรับโลกทัศน์ในช่วงหลังการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516 ดู ชาญ พงศ์สิริฐานนท์, 9 ปีในกรม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2518), หน้า 168.

³³ หลักของการทำลายความเป็นมนุษย์(dehumanise)นั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สร้าง สามารถทำลายศัตรูของตนได้อย่างชอบธรรม เนื่องจากทำให้คนส่วนใหญ่ไม่เกิดความรู้สึกผิดต่อการสังหารบุคคลเหล่านั้น รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ หาอ่านได้จาก Murray Edelman, Constructing the Political Spectacle (Chicago: University of Chicago Press, 1988), p.88.

"...ข้าพเจ้ามีหน้าที่ต้องรักษาความปลอดภัยของประเทศชาติ และจะต้องทำการระมัดระวังทุกสถาน เพื่อมิให้พวกคอมมิวนิสต์ทำลายล้างประเทศชาติและราชบัลลังก์...ในกรณีเช่นนี้ ข้าพเจ้าต้องใช้อำนาจปฏิวัติที่มีอยู่ตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พี่น้องร่วมชาติและมิตรร่วมชีวิตทั้งหลาย จะเห็นได้ชัดว่า อำนาจปฏิวัติมีความจำเป็นเพียงไร"³⁴

เมื่อยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์สิ้นสุดลงในปี 2506 การใช้ "คอมมิวนิสต์" ในการอ้างความชอบธรรมให้กับการแสดงบทบาททางการเมืองของกองทัพในลักษณะนี้ ก็ได้กลายเป็นประเพณีทางการเมืองที่ได้รับการสานต่อมา โดยจอมพลถนอม กิตติขจร ดังจะเห็นได้ว่า หลังจากที่จอมพลถนอมมีการประกาศให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2511 ไปได้เพียง 2 ปีเศษ จอมพลถนอมก็ตัดสินใจยึดอำนาจตนเอง เพื่อนำพาประเทศกลับเข้าสู่ระบอบเผด็จการอีกครั้งในปี 2514 โดยได้ให้เหตุผลในการรัฐประหารกับประชาชนเอาไว้ว่า

"...คณะปฏิวัติได้พิจารณาถึงสถานการณ์ของโลกและภัยที่คุกคามประเทศโดยละเอียดแล้ว เห็นว่าจะมีผลกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของประเทศและราชบัลลังก์ และกำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ทั้งมุ่งจะเปลี่ยนระบอบการปกครองไปสู่ระบอบอื่น ซึ่งมีระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังจะเห็นได้จากการยุบสนับสนุนให้ผู้ก่อการณ็ร้าย ก่อความยุ่งยากอยู่ ณ ที่ต่างๆ ของประเทศในขณะนี้ สถานการณ์ดังกล่าวนี้ ถ้าหากไม่รีบดำเนินการแก้ไขโดยเด็ดขาดแล้ว จะเป็นภัยอันตรายต่อประเทศชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ และประชาชน..."³⁵

อาจกล่าวได้ว่า การสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ให้กลายเป็นสิ่ง "ศักดิ์สิทธิ์" และการสร้างภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ให้กลายเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ทำให้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ได้กลายสภาพเป็นวาทกรรมทางการเมืองที่สามารถนำมาใช้ในการปิดบังความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไว้ได้อย่างมิดชิด ทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการ

³⁴ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำปราศรัยในวันครบรอบปีแห่งการปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2502" ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2504 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 72.

³⁵ "ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 6," ใน ลิสสุตร ธนชัยย์, รวมประกาศคณะปฏิวัติ(ทั้งเก่าใหม่) และเพิ่มอัตราโทษประมวลกฎหมายอาญา เล่ม 1 (พระนคร: แพรวพิทยา, 2514), หน้า 13.

ทำลายภาพลักษณ์ของผู้ถูกกล่าวหาจนไม่เหลือความเป็นมนุษย์ รวมถึงนำไปใช้เป็นเหตุผลอันชอบธรรมให้กับการปกครองด้วยระบอบเผด็จการโดยกองทัพต่อไปได้อีกเป็นเวลานาน³⁶

4.3.2. การใช้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" กับผู้ปฏิเสศขอบเขตอำนาจรัฐ

"...มาตรการปราบปรามการก่อการร้าย(counter-insurgency)ของกองทัพไทยนั้น อาจจะมีมองได้ว่าเป็นความพยายามของรัฐบาลกลาง ที่จะขยายอำนาจของตนเข้าไปยังพื้นที่ชายขอบ(periphery) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างรัฐที่เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 .."³⁷

แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่รวมถึงนักวิชาการตะวันตกบางส่วนอาจมองว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีเอกภาพ ปราศจากความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติหรือศาสนาเหมือนกับประเทศอาณานิคมอื่นๆ³⁸ แต่หากเราศึกษาวิวัฒนาการของการสร้างรัฐไทย(state-building)กันอย่างเป็นกลางแล้ว เราจะพบว่าภาพลักษณ์ของความเป็น "สังคมที่มีเอกภาพ" นี้ เป็นเพียงมายาคติ(myth)ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้การเขียนประวัติศาสตร์ที่อาศัยโครงเรื่อง(plot)แบบชาตินิยมเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า "รัฐไทยที่เป็นเอกภาพ" ในความหมายที่เราเข้าใจอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นประดิษฐกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นจากการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนหน้านั้น แต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่นที่ถูกเรียกกันภายหลังว่าประเทศไทยนี้ ต่างก็เป็นดินแดนอิสระที่มีวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงประวัติศาสตร์ในแบบของตนเองอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้น ประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่มหลากหลายเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยใหญ่และชาวเขาในภาคเหนือ ชาวลาวในภาคอีสาน หรือชาวมาเลย์ในแถบ 4 จังหวัดภาคใต้ นอกจากนี้ การรวมดินแดนอิสระเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามใน

³⁶ Chai-anan Samudavanija and Sukhumbhand Paribatra, "In search of balance: prospects for stability in Thailand during the post-CPT era", in *Durable Stability in Southeast Asia* eds. Kusuma Snitwongse and Sukhumbhand Paribatra (Singapore: Institute for Southeast Asian Studies), p.197.

³⁷ Kusuma Snitwongse, "Thai Government Responses to Armed Communist and Separatist Movements" in *Governments and Rebellions in Southeast Asia*, ed. Chandrun Jeshuran (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1985), p.249.

³⁸ ดูตัวอย่างการวิจารณ์มายาคติในลักษณะนี้ได้จาก Benedict Anderson, "Studies of the Thai State: The State of Thai Studies". In *The Study of Thailand: Analyses of Knowledge, Approaches, and Prospects in Anthropology, Art History, Economics, History and Political Science* ed. Elizer B. Ayal. (Papers in International Studies, Southeast Asian Series, no. 54 Athens: Ohio University 1978)

ระยะแรกๆ ก็เชื่อว่าจะเป็นไปได้โดยราบรื่น ดังที่นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการสร้างรัฐไทยจำนวนไม่น้อยต่างก็ชี้ให้เห็นตรงกันว่า ความพยายามของท้องถิ่นที่จะต่อสู้ขัดแย้งอำนาจของรัฐบาลกลางนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่พบให้เห็นได้ทั่วไปในทุกภูมิภาค ตัวอย่างเช่น กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ในภาคเหนือ กบฏผีบุญในภาคอีสาน หรือกบฏเจ้าแชก 7 หัวเมืองในภาคใต้³⁹ อาจกล่าวได้ว่า ภาพของสังคมไทยที่แท้จริงนั้น มิได้เป็นภาพของสังคมที่สงบสุขและมีเอกภาพอย่างที่จะเข้าใจกัน ตรงกันข้าม สังคมไทยเป็นสังคมเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ระหว่างรัฐบาลที่พยายามดึงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและประชาชนในส่วนภูมิภาคที่ยังคงพยายามที่จะรักษาสิทธิและอำนาจเหนือวิถีชีวิตของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น

จากความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างรัฐบาลกับท้องถิ่นในลักษณะเช่นนี้เอง จึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจ ที่แม้ว่ารัฐบาลในทุกยุคทุกสมัยจะพร่ำพรรณนาถึงความเป็น "สังคมที่มีเอกภาพ" ของประเทศไทย แต่โดยส่วนลึกแล้ว ชนชั้นปกครองในภาคกลางเหล่านี้ต่างก็ยังมีความรู้สึกไม่มั่นคงและหวาดระแวงอยู่เสมอว่า หากอำนาจควบคุมจากรัฐบาลกลางอ่อนแอลงเมื่อใด ราษฎรในแต่ละภูมิภาคก็อาจจะรวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อ "แบ่งแยกดินแดน" ไปรวมกับประเทศข้างเคียงได้ตลอดเวลา ความหวาดระแวงในลักษณะนี้ ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะชนชั้นปกครองในกรุงเทพฯ มองสิ่งที่เรียกว่า "เอกภาพของรัฐ" ในลักษณะที่ผูกพันอยู่กับระบบคิดของการผสมผสานชาติพันธุ์ (assimilation) เป็นหลัก ซึ่งภายใต้ระบบความคิดเช่นนี้ อัตลักษณ์ของคนในแต่ละท้องถิ่น ที่แตกต่างไปจากของคนภาคกลาง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความไม่มีเอกภาพ สำหรับชนชั้นปกครองแล้ว ความเป็นไทย หมายถึงเฉพาะแต่การมีวิถีชีวิต และระบบความคิดในแบบเดียวกับคนภาคกลางเท่านั้น ตราบใดที่คนไทยในภูมิภาคต่างๆยังไม่ยอมศิโรราบกับความเป็นคนไทย ด้วยการยอมรับระบบวิถีคิดและวิถีชีวิตแบบคนไทยในภาคกลางอย่างเต็มตัว ตราบนั้น ความรู้สึกหวาดเกรงคนอื่นที่อยู่ภายใน (the other within) ก็คงยังคงดำรงอยู่เสมอ

ด้วยระบบวิถีคิดในเรื่องของ "ความเป็นชาติ" และ "เอกภาพ" ที่ตายตัวเช่นนี้เอง เมื่อเกิดปัญหาความแตกแยกทางการเมืองในประเทศใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นประเทศลาวหรือมาเลเซีย จึงเป็นเรื่องปกติที่จอมพลสฤษดิ์ ย่อมจะต้องเกิดความรู้สึกหวั่นเกรงไปต่างๆนานา เป็นต้นว่า "คอมมิวนิสต์" ในประเทศลาว ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองท้องถิ่นในภาคอีสานหลายคนตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อาจจะมายุยงส่งเสริม และให้ความช่วยเหลืออดีตนักการเมืองเหล่านี้ ให้เกิดความคิดที่จะแบ่งแยกดินแดนในภาคอีสาน ไปรวมกับประเทศลาว หรือชาวเขาในภาคเหนือ ซึ่งถูกรัฐบาลละเลย ทั้งยังถูกสั่งห้ามการปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอยมาตลอด อาจ

³⁹ดูรายละเอียดได้จาก เดช บุญนาค, ขบถ ร.ศ. 121 (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมสงเคราะห์และมนุษยศาสตร์, 2524)

จะหันไปร่วมมือกับพวกคอมมิวนิสต์ต่างชาติในการต่อสู้กับรัฐบาลกลางก็ได้ ขณะที่ชาวมุสลิมในภาคใต้ ซึ่งมีเชื้อชาติและศาสนา แตกต่างไปจากคนไทยภาคกลางอย่างเห็นได้ชัด ก็อาจต้องการแยกตัวไปรวมอยู่กับประเทศมาเลเซีย ที่มีทั้งเชื้อชาติและศาสนาอย่างเดียวกันมากกว่า

ทัศนคติของจอมพลสฤษดิ์ที่มีต่อสถานการณ์รอบๆบ้านเหล่านี้ นับว่าน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่จอมพลสฤษดิ์ มองภัย "คอมมิวนิสต์" ในฐานะที่เป็น "กบฏแบ่งแยกดินแดน" นี้ เท่ากับเป็นการสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า โดยส่วนตัวแล้ว ความกลัวที่รัฐบาลไทยมีต่อสถานการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านนั้น ไม่ใช่การกลัว "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของการรุกรานทางอุดมการณ์ หากแต่เป็นความกลัวซึ่งเกิดจากความไม่มั่นใจในเอกภาพและ "ความเป็นรัฐ" ของประเทศไทยเป็นสำคัญ โดยนัยนี้ ตรรกะที่วางอยู่เบื้องหลังก็การมองปัญหาความมั่นคงในประเทศเพื่อนบ้านของรัฐไทยในช่วงสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ทัศนะที่นี้ ก็คือการมองพวก "คอมมิวนิสต์" และผู้นำท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นผู้ยุยงให้ราษฎรเกิดความกระด้างกระเดื่องกับรัฐบาล ซึ่งแทบจะไม่แตกต่างไปจากมุมมองของชนชั้นปกครองไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มองพวก "ผีบ้าผีบุญ" ในภาคอีสานว่าเป็นพวกที่คอยยุยงให้ชาวบ้านผู้ยากไร้ และโง่เขลา หันมาเกลียดชังรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ และทำการแยกตัวออกจากอำนาจปกครองของรัฐบาลนั่นเอง⁴⁰

ไม่ว่าทัศนคติเช่นนี้จะมีความหวาดกลัวที่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือไม่ แต่การที่รัฐบาลไทย มองว่าปัญหาความไม่มั่นคงของตน เป็นผลมาจากการที่ "คนชายขอบ" ในประเทศ ยังไม่มีความเป็น "คนไทย" โดยสมบูรณ์ ทำให้รัฐบาลเลือกที่จะหาทางแก้ไขปัญหาความมั่นคง ด้วยการใช้นโยบาย "พัฒนา" ด้วยหวังว่าการพัฒนานี้จะสามารถทำให้ "คนชายขอบ" ที่ยังไม่เป็นคนไทย โดยสมบูรณ์เหล่านี้ หันกลับมาจงรักภักดีกับรัฐบาลไทย และกลายเป็นคนไทยในแบบที่รัฐบาลกลางคาดหวังได้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ แม้รัฐบาลกลางจะพยายามสร้างความรู้สึกรักภักดี และสำนึกของความเป็นไทยให้กับคนชายขอบเหล่านี้ ด้วยการแสดงความเอาใจใส่กับชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา ดังจะเห็นได้จากการเน้นย้ำอยู่เสมอว่า "รัฐบาลจะไม่ทอดทิ้งพี่น้องประชาชนคนไทยในภาคใด และจะดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อประโยชน์สุขเป็นส่วนรวมของประชาชนคนไทยทั่วประเทศ โดยไม่คำนึงถึงเรื่องเชื้อชาติและศาสนา"⁴¹ แต่ดูเหมือนว่าในทางปฏิบัติแล้ว สิ่งที่สร้างความรำคาญให้กับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางและประชาชนชายขอบเหล่านี้

⁴⁰รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง "ผีบุญ" ในสมัยรัชกาลที่ 5-6 นั้น สามารถหาอ่านได้จาก พรเพ็ญ อันตระกูล และ อัจฉราพร กมุทพิสมัย, บรรณาธิการ, "ความเชื่อพระศรีอารีย์" และ "กบฏผีบุญ" ในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, 2527)

⁴¹ถนอม กิตติขจร, "คำปราศรัย เนื่องในโอกาสตรวจราชการและเยี่ยมเยียนราษฎร ณ บ. คอลอกาเว อ. รือเสาะ จ. นราธิวาส 21 มีนาคม 2508" ใน, ประมวลคำปราศรัย สาส์น และคำขวัญ หน้า 63.

ประสงค์หลักของการพัฒนานั้น ค่อนข้างจะให้ความสำคัญทางยุทธศาสตร์เป็นหลัก ดังนั้น โครงการพัฒนาต่างๆจึงมักจะกระจายไปยังท้องถิ่นต่างๆ ตามความจำเป็นทางยุทธศาสตร์ก่อน ส่งผลให้เกิดภาวะของการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งสร้างความรู้สึกเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบให้กับประชาชนจำนวนไม่น้อย⁴⁵

ผลเสียประการที่สองของนโยบายการพัฒนาก็คือ แม้ว่ารัฐบาลจะมีเจตนาที่จะทำให้ "คนชายขอบ" เหล่านี้ มีความเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ แต่ปัญหาก็คือนิยามความเป็นไทยของรัฐบาลกลางนั้น มีลักษณะที่คับแคบมากและส่วนใหญ่ก็มักจะอยู่ในรูปของการครอบงำ หรือ รุกคืบเข้าไปในส่วนของพื้นที่ทางวัฒนธรรม(cultural space) มากเกินไป ส่งผลให้ "คนชายขอบ" ส่วนใหญ่ซึ่งเคยชินหรือพอใจกับวิถีชีวิตแบบเดิมๆ ต้องถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง ตัวอย่างเช่น ในกรณีของชาวมุสลิมทางภาคใต้ ซึ่งแต่เดิมก็มีปัญหาขัดแย้งกับรัฐบาลกลางมากอยู่แล้ว เนื่องจากประชาชนในภูมิภาคนี้มีความแตกต่างจากคนไทยภาคกลางทั้งทางด้าน ภาษา ประเพณี และศาสนากลับต้องเผชิญกับความยากลำบากมากขึ้น เมื่อรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์พยายามที่จะแทรกเข้าไปปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และระบบวัฒนธรรมของชาวมุสลิม ด้วยการบังคับให้มีการจดทะเบียนปอเนาะ หรือโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในสังคมมุสลิม ให้มากขึ้นกับส่วนกลาง ทั้งยังมีความพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนเหล่านี้ใหม่ เป็นการสอนภาษาไทยแทน หากใครไม่ยอมก็จะมีการบังคับขู่เชิญว่า เจ้าของปอเนาะหรือ โต๊ะครู จะไม่ได้รับอนุญาตให้สอน และถ้ามีการฝ่าฝืนก็จะถือว่าเป็นความผิดตามกฎหมาย⁴⁶

ในกรณีของภาคอีสาน รัฐบาลก็พยายามที่จะเข้าไปกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษ เนื่องจากรัฐบาลกลางเชื่อว่าคนอีสานเป็นคนที่มีความนิยมภูมิภาคนิยม(regionalism)⁴⁷ และมักจะถือว่าตนเองเป็นคนลาว นักการเมืองท้องถิ่นส่วนใหญ่ก็ดูจะหัวรุนแรง และมีแนวความคิดที่จะแบ่งแยกดินแดนอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวอีสานเองไม่เคยมีความคิดว่าตนไม่ได้เป็นคนไทยหรือมีความต้องการที่จะแบ่งแยกดินแดนแต่ประการใด⁴⁸ ปัญหาการต่อต้านรัฐบาลของภาคอีสาน เริ่มจะมาเกิดขึ้นจริงๆก็ในช่วงที่บ้านเมืองเข้าสู่ระบบเผด็จการ ทำให้ประชาชนต้องการ

⁴⁵ทักษ์ เจริญเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 336-354.

⁴⁶สุรินทร์ พิศสุวรรณ และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 26.

⁴⁷ดู Charles Keyes, Isan: Regionalism in Northeast Thailand Southeast Asian Program Data Paper, no. 65. (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1967)

⁴⁸Kusuma Snitwongse, "Thai Government Responses to Armed Communist and Separatist Movements," p.253.

แสดงออกซึ่งความต้องการของตนเอง ไม่มีช่องทางอื่นที่สามารถจะใช้เรียกร้องความต้องการของตนได้ การรวมตัวกันต่อต้านรัฐบาลจึงเริ่มเกิดขึ้น สิ่งที่สามารถยืนยันในสมมติฐานข้อนี้ได้ชัดเจนที่สุดก็คือ กลุ่มบุคคลที่ถูกจอมพลสฤษดิ์สังหารในข้อหาว่ามีการกระทำอันเป็น "คอมมิวนิสต์" หลายคน ไม่ว่าจะเป็นนายครอง จันดาวงศ์ นายทองพันธุ์ สุทธิมาศ หรือนายฟอง สิทธิธรรมนั้น ต่างก็เป็นอดีตนักการเมืองท้องถิ่นซึ่งเคยมีโอกาเข้าไปแสดงความต้องการของตนผ่านระบบรัฐสภามาแล้วทั้งสิ้น เพียงแต่เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ปฏิวัติล้มล้างระบอบรัฐสภา คนกลุ่มนี้จึงไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากต้องมีการรวมตัวกันเคลื่อนไหวตามแนวทางของตนเท่านั้น

เราจะเห็นได้ว่า ผลจากการดำเนินนโยบายการพัฒนาและการพยายามขยายอำนาจเข้าไปครอบงำท้องถิ่นอย่างใกล้ชิดของจอมพลสฤษดิ์ กลับยิ่งทำให้ความริ้วฉานระหว่างรัฐบาลกลางและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น และเมื่อ "คนชายขอบ" กลุ่มใดก็ตาม ลุกขึ้นมาแสดงความไม่พอใจต่อแนวนโยบายของรัฐบาล วิธีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ใช้ในการตอบโต้กับคนเหล่านี้ก็คือ การกล่าวหาคนกลุ่มนั้นว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" โดยไม่มีการสืบสวนตามกระบวนการยุติธรรมว่าบุคคลเหล่านี้ เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จริงหรือไม่⁴⁹ ดูเหมือนว่าในทัศนะของฝ่ายราชการแล้ว การเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์หรือไม่คงไม่ใช่เรื่องสำคัญ ขอเพียงว่าคนกลุ่มนั้น แสดงท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล หรือขัดขวางแนวทางในการพัฒนาแบบของรัฐ ก็มีสิทธิที่จะถูกกล่าวหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" และ "ไม่ใช่คนไทย" ด้วยกันทั้งสิ้น แม้แต่คนของฝ่ายรัฐเอง หากว่าไม่ยอมปฏิบัติตามแนวนโยบายของคณะปฏิวัติ ก็สามารถที่จะถูกเหมารวมว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" ไปได้ง่าย ๆ กรณีการถอดยศของพระพิมลธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีของ "ข้าราชการสงฆ์" ที่ขัดแย้งกับแนวนโยบายของรัฐบาล จนต้องถูกกล่าวหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" และต้องถูก "ปลดออกจากราชการ" โดยไม่จำเป็นต้องมีการสืบสวนกันแต่ประการใด

การกล่าวหากันด้วยข้อหา "คอมมิวนิสต์" ของราชการในช่วงนี้ เป็นเครื่องมือในการจัดการกับผู้ฝ่าฝืนอำนาจรัฐได้อย่างรุนแรงมาก เนื่องจาก การใช้ข้อหา "คอมมิวนิสต์" ทำให้ผู้ที่ต่อต้านแนวทางในการพัฒนาของรัฐ ถูกมองว่าเป็นผู้ที่อยู่นอกพื้นที่ของ *ความเป็นไทย* (space of Thainess) ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถใช้มาตรการทางทหารในการตอบโต้กับผู้ขัดแย้งเหล่านี้ได้โดยชอบธรรม การที่ "คอมมิวนิสต์" ปฏิเสธที่จะเชื่อฟังรัฐบาล และถูกมองว่าไม่เคารพต่อสถาบัน "ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์" ทำให้พวกเขาถูกนิยามทันทีว่า "ไม่ใช่เป็นคนไทย" เมื่อไม่เป็นคนไทยด้วยกัน การต่อสู้กับพวกเขา จึงมิได้ถูกมองว่าเป็นการต่อสู้ทางการเมือง และความขัดแย้ง

⁴⁹จะสังเกตได้ว่า ผู้นำท้องถิ่นที่ถูกสังหารชีวิตทุกคน ไม่ว่าจะเป็นนายครอง จันดาวงศ์ นายทองพันธุ์ สุทธิมาศ หรือนายฟอง สิทธิธรรม ต่างก็ถูกสังหารโดยใช้มาตรา 17 ซึ่งไม่ได้มีการผ่านขั้นตอนการพิจารณาคดีตามกฎหมายทั้งสิ้น ดู เปรมชัย พริ้งศุลกะ, มาตรา 17 ในยุคมืด (กรุงเทพมหานคร: กฤษณการพิมพ์)

ที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องระหว่างรัฐบาลกลางกับท้องถิ่น หากแต่จะถูกมองว่าเป็นการต่อสู้กับภัยต่อประเทศชาติ⁵⁰ มาตรการต่างๆที่กองทัพนำมาใช้กับ "คอมมิวนิสต์" จึงเป็นมาตรการเด็ดขาดชนิดที่ไม่เคยมีการนำมาใช้กับคนไทยด้วยกันมาก่อน ในสายตาของรัฐแล้ว "คอมมิวนิสต์" เป็นเหมือนผู้แปลกปลอม เป็นคนอื่น(other)ที่แอบอ้าง *ความเป็นไทย* (the other within) จึงสมควรแล้วที่จะถูกทำลายให้หมดสิ้น

นอกจากนี้ ดูเหมือนว่าการมองภาพของ "คอมมิวนิสต์" ในลักษณะเช่นนี้ ก็ดูจะไปได้ดีกับแนวคิดในเรื่องของการต่อต้านการก่อการร้าย(counter insurgency)ที่มีสมมติฐานว่า "คอมมิวนิสต์" คือ กองกำลังที่มาจากต่างชาติ เพียงแต่คำว่าต่างชาติของไทยนั้น มิได้หมายความว่า ความแต่เฉพาะว่า รากเหง้าของขบวนการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยนั้นมาจากประเทศข้างเคียงอย่างที่สหรัฐฯเข้าใจเท่านั้น แต่ยังหมายความไปถึงว่า ความเป็น "คอมมิวนิสต์" คือสิ่งที่เป็นศัตรูต่อคุณค่า ของความเป็นไทย ไม่ว่าจะเป็น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือคุณงามความดีทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงสามารถจะขูดเอามาตรการรุนแรงทุกอย่างมาใช้ในการปราบปราม "คอมมิวนิสต์" ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่จำเป็นต้องมีการตั้งคำถามว่า คนกลุ่มนั้นเป็นคอมมิวนิสต์จริงหรือไม่ หรือเหตุใดพวกเขาจึงเป็น "คอมมิวนิสต์" ในทัศนะของทางการแล้ว การเป็น "คอมมิวนิสต์" ย่อมสมแล้วที่จะต้องถูกปฏิบัติเยี่ยงกองกำลังต่างชาติ นั่นคือไม่ต้องมีการเจรจาหรือทำความเข้าใจ ทัศนะของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อภาพของ "คอมมิวนิสต์" ในลักษณะเช่นนี้ จะยิ่งเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่ "คนชายขอบ" หรือ "คอมมิวนิสต์" เหล่านั้น มีลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่ค่อยจะตรงกับความคาดหวังของความเป็น "คนไทย" โดยทั่วไปมาๆอยู่แล้ว อย่างในกรณีของกลุ่มชาวเขาทางภาคเหนือ หรือกลุ่มชาวมุสลิมทางภาคใต้ ซึ่งมักจะถูกมองว่าไม่ได้เป็นคนไทยนั้น การใช้มาตรการรุนแรงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรณี ถีบลงเขา เผาถังแดง หรือกรณีบ้านนาทราย ต่างก็ถูกนำมาใช้กันแบบไม่บันยะบันยัง ซึ่งผลของการดำเนินการปราบปรามในลักษณะดังกล่าว ไม่เพียงไม่สามารถสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ได้ หากยังทำให้การก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กลุ่มคนชายขอบทั้งหลายซึ่งได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐต่างพากันหันหลังให้กับรัฐบาล และเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ จนทำให้สงครามคอมมิวนิสต์กลายเป็นสงครามขนาดใหญ่ซึ่งกินอาณาบริเวณในการต่อสู้ไปทั่วประเทศ

⁵⁰ดู "คำแถลงเรื่องการกบฏทรยศต่อประเทศชาติ" ซึ่งเป็นแถลงการณ์เกี่ยวกับการสังหารชีวิตนายครอง จันดาวงศ์และนายทองพันธุ์ สุทธิมาศนั้น รัฐบาลได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ความผิดของทั้ง 2 นั้น "เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรและราชบัลลังก์...ไม่มีทางที่จะให้อภัยหรือถือว่าเป็นการเมือง เพราะมิใช่เป็นการกระทำอย่างนักการเมือง แต่เป็นการกบฏทรยศต่อประเทศชาติโดยแท้"

4.4. สรุป

ในบทนี้ ผู้ทำวิทยานิพนธ์ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การขึ้นสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ถูกนำมาผลิตซ้ำและนำไปใช้ประโยชน์ทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในครั้งนั้น ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ที่รัฐบาลสร้างขึ้น ดูจะเข้มแข็งกว่าในยุคก่อนๆ อย่างเห็นได้ชัด ผู้ทำวิทยานิพนธ์จึงอยากจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์เอาไว้ 2-3 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ดังที่เราได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อนๆ ว่า ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" จะทรงพลังมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ การที่จอมพลสฤษดิ์ สร้างสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์จนกลายเป็นสถาบันที่เข้มแข็งและศักดิ์สิทธิ์อีกครั้ง จึงทำให้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในความหมายของ ศัตรูต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในยุคนี้ กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทรงพลังเป็นที่สุด กล่าวได้ว่า ยิ่งสถาบันทั้งสาม ถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในฐานะของสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันทั้งสาม ยิ่งทรงพลังมากขึ้นเท่านั้น

ในประการที่สอง การที่ภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ทรงพลังกว่าในยุคใดๆ นั้น ส่งผลให้อำนาจรัฐในยุคนี้ มีความเข้มแข็งมากขึ้นตามไปด้วย เนื่องจากรัฐบาลสามารถอาศัยภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ไปใช้ในการกำจัดผู้ที่พยายามต่อต้านอำนาจเผด็จการของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้บุคคลใดก็ตามที่ตั้งคำถามกับความถูกต้องชอบธรรมของรัฐบาลทหาร ก็จะต้องถูกตอบโต้อย่างรุนแรงด้วยการกล่าวหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" เปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถใช้กำลังในการจัดการได้อย่างชอบธรรม และทำให้รัฐบาลทหารของท่าน สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงตลอดยุคสมัย

อาจกล่าวได้ว่า ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นี้ การดำรงอยู่ของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้านหนึ่ง และการดำรงอยู่ของภาพ "คอมมิวนิสต์" ในฐานะที่เป็นคู่ตรงข้าม (dichotomy) ได้สร้างระบบความคิดที่มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจน ระหว่าง *ความเป็นไทย* และ *ความเป็นอื่น* ซึ่งการแบ่งแยกที่ชัดเจนเช่นนี้ นอกจากจะทำให้รัฐบาลทหารของจอมพลสฤษดิ์สามารถนำเอาภาพลักษณ์ของ "คอมมิวนิสต์" ในฐานะของสิ่งที่ "เป็นอื่น" ไปจากความเป็นไทย ไปใช้เป็นเครื่องมือในการขจัดศัตรูทางการเมือง เพื่อรักษาเสถียรภาพให้กับรัฐบาลของตนได้ราบจนถึงอายุขัยแล้ว ภาพลักษณ์ "คอมมิวนิสต์" ดังกล่าว ยังเปิดโอกาสให้รัฐบาลทหาร สามารถสืบทอดอำนาจเผด็จการของตนต่อไปได้อย่างชอบธรรม ปราศจากการทำทนายจากพลังนอกรัฐบาลต่อมาก็อีกเป็นเวลานานเกือบทศวรรษ